

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені
Володимира Винниченка**

С. В. Куркіна

**Навчально-методичний посібник з курсу «Художня культура
України» для студентів мистецьких й музично–педагогічних
факультетів педагогічних університетів**

Кропивницький – 2021

ББК
УДК 7(100)(073)
П78

ISBN

Куркіна С. В. Навчально-методичний посібник з курсу «Художня культура України» для студентів мистецьких й музично–педагогічних факультетів педагогічного університету – Кропивницький: – 2021. – 88 с.

Рецензенти:

Фурсикова Тетяна Володимирівна – доктор педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну мистецького факультету ЦДПУ імені Володимира Винниченка;

Черкасов Володимир Федорович – доктор педагогічних наук, професор кафедри музичного мистецтва і хореографії мистецького факультету ЦДПУ імені Володимира Винниченка.

Рекомендовано методичною радою
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету
імені Володимира Винниченка
протокол № 4 від 17 червня 2020 року

ББК

ISBN

С.В. Куркіна, 2021

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	4
Зміст навчальної програми курсу	7
Тематика лекцій, література, питання для самоконтролю, тестові завдання	7
Теми семінарських (практичних) занять	32
Теми, що виносяться на самостійне опрацювання	34
Тематика індивідуальних науково-дослідних завдань	35
Питання екзаменаційних білетів	37
Методичні рекомендації з підготовки до екзамену	39
Критерії оцінювання знань студентів на екзамені	43
Словник термінів	48
Основна й художня література рекомендована для підготовки з екзамену	86

ВСТУП

Навчально-методичний посібник з курсу «Художня культура України» розроблений відповідно до навчального плану зі спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) та освітньо-професійної програми Середня освіта (Музичне мистецтво та Художня культура) для мистецьких і музично-педагогічних факультетів педагогічних університетів. Означений курс дозволяє ознайомити студентів із особливостями розвитку художньої культури України, ретроспективно знайомить із формуванням, становленням і розвитком усіх видів вітчизняного мистецтва від найдавніших часів до сучасності.

Такий підхід дозволяє побачити Україну у якості невід'ємного ланцюга світових і загальноєвропейських культурних процесів, показати місце вітчизняної художньої культури й мистецької спадщини у скарбниці духовності й культури людства.

Спираючись на досягнення в галузі культурології, художньої культури, мистецтвознавства, музикознавства, узагальнюється й аналізується процес формування й розвитку національної художньої культури від зародження людини у первісну епоху до нашого часу. Вивчення особливостей втілення ідей, світогляду й відображення у мистецтві окремих культурних епох (Ренесансу, Нового часу тощо) відбувається в процесі ознайомлення студентів із хрестоматійними і маловідомими мистецькими творами українських авторів, робиться їхній аналіз-інтерпретація.

Виклад навчального матеріалу у такій формі передбачає також ознайомлення з методикою викладання художньої культури в загальноосвітній школі, вивчення проблем систематизації та класифікації різних видів і жанрів мистецтва, дослідження взаємозв'язків і взаємовпливів між окремими його видами тощо. Під час такої роботи студенти засвоюють спеціальні форми, методи, прийоми навчання, зосереджують увагу на вивченні методів художньо-педагогічної інтерпретації та художньо-педагогічної драматургії.

Отже, мета викладання курсу «Художня культура України» полягає у наступному:

- дати студентам знання про специфіку функціонування і розвитку української художньої культури;
- підготувати професійного фахівця в галузі художньої культури;
- навчити використовувати здобуті в процесі вивчення курсу знання в подальшій професійній діяльності;
- сформувати світогляд майбутнього вчителя художньої культури, розвинути його педагогічне мислення;
- ознайомити з основними культурологічними, мистецтвознавчими термінами.

Завдання вивчення курсу «Художня культура України»:

- збагатити кругозір майбутнього вчителя культурологічних і мистецьких дисциплін; сприяти формуванню естетичного смаку, засвоєнню й поглибленню мистецтвознавчих і культурологічних знань;
- навчити студентів використовувати художню мову різних видів мистецтва в процесі роботи із школярами з метою формування особистої культури, позитивних ідейно-моральних переконань, адекватного сприйняття високохудожніх творів мистецтва;
- розвинути вміння оцінювати, аналізувати, інтерпретувати культурні явища різних епох, стилів, жанрів, форм;
- сформувати вміння формулювати і грамотно аргументувати власні судження, особисту позицію щодо орієнтації на ті чи інші моральні, духовні цінності;
- навчити самостійно, адекватно підбирати необхідні засоби, методи, прийоми, форми роботи з учнями в процесі викладання комплексу мистецтвознавчих дисциплін;
- опанувати зі студентами необхідні для здійснення професійної педагогічної діяльності методичні знання.

Серед дисциплін, засвоєння яких є необхідним для вивчення даного курсу є наступні: історія світової художньої культури, художня культура з методикою викладання, естетика, етика, історія України, українська музична література, історія театрального мистецтва, релігієзнавство, основи матеріальної культури, історія образотворчого мистецтва та архітектури, психологія, педагогіка, історія педагогіки, народознавство та музичний фольклор України.

Для організації ефективної самостійної роботи, яка полягає у підготовці тем, що виносяться на самостійне опрацювання, написанні рефератів, доповідей, підготовці презентацій, уроків тощо, студентам пропонується спеціальна науково-методична, художня література, підібраний за темами ілюстративний матеріал. Фундаментом самостійної роботи є свідомою робота студентів з першоджерелами з історії української художньої культури, якісне опрацювання матеріалів лекцій, систематичне відвідування закладів культури (музеїв, виставок, концертів тощо) з метою накопичення культурологічного досвіду необхідного для майбутньої професійної діяльності вчителя художньої культури.

**Опис предмета навчальної дисципліни
«Художня культура України»**

Курс: підготовка спеціалістів	Напрямок, спеціальність, освітньо кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу
<p>Кількість кредитів, відповідних ECTS – 4. Змістовних модулів – 2. Загальна кількість годин – 120. Тижневих годин – 3 семестр - 4</p>	<p>Шифр та назва напрямку: 01. Освіта / Педагогіка. 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) ОПП Середня освіта (Музичне мистецтво та Художня культура) Освітньо – кваліфікаційний рівень: бакалавр</p>	<p>Обов'язковий Рік підготовки: 2 Семестр: 4 Лекції: 18г. Практичні заняття: 10г. Самостійна робота: 92г. (підготовка тем, що виносяться на самостійне опрацювання; написання рефератів; робота з літературою, тощо). Вид контролю: екзамен – 4 семестр</p>

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ КУРСУ

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ, ЛІТЕРАТУРА, ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ, ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Тема 1. Художня культура епохи первісності на території України (3 год.)

План

1. Поява перших паростків культури на українських землях у найдавніші часи
2. Характеристика трипільської культури. Мистецтво трипільців
3. Жанри і форми мистецтва скіфів і сарматів
4. Художня культура Північного Причорномор'я
5. Культура й мистецтво східних слов'ян у дохристиянський період

Література

1. Давня історія України: Навч. посібник: У 2 кн. / Толочко П.П., Козак Д.Н., Крижицький С.Д. та ін. – К.: Либідь. - 1994 – 1995.
2. Історія України: нове бачення: У 2-х т. – К.: Україна, 1995.
3. 100 великих легенд и мифов мира / Михаил Кубеев. – М.: Вече. – 256 с.: ил. – (Иллюстрированная коллекция).
4. Античная культура: литература, театр, искусство, философия, наука/ сост. В.Н. Ярхо. – М.: Лабиринт, 2002. – 353 с.
5. Вейс Г. Всеобщая история мировой культуры / Герман Вейс. – М.: Эксмо. – 2007. – 960 с.: ил.
6. Велика ілюстрована енциклопедія історії мистецтв. Пер. с – англ. – К.: Махаон–Україна. – 2008. – 512 с.: іл.
7. Трач С.К. Художня культура. Альбом посібник. 10 клас. – Тернопіль: Навч. Книга – Богдан, 2010. – 64 с.
8. Художня культура України: Навч. Посіб. / Масол Л.М., Ничкало С.А., Веселовська Г.І., Оніщенко Г.І.; За заг. ред. Л.М. Масол. – Х.: Вид-во «Ранок», 2010. – 240 с.: іл.
9. Залізняк Л. Л. Первісна історія України. Навч. посіб. – К., Вища школа., 1999. – 262 с.
10. Уманцев Ф. С. Мистецтво давньої України: Історичний нарис. – К., Либідь, 2002. – 326 с.
11. Перлини кримської архітектури: історія і принципи формотворення крим. архіт. кінця ХІХ - початку ХХ ст. / Анатолій Коваленко. - Сімф.: Таврія, 2011. - 286 с.
12. Нариси з історії українського мистецтва: Ю. С. Асеев [та ін.] - К.: «Мистецтво», 1966. - 670 с.

Питання для самоконтролю

1. Як виникало первісне мистецтво? Які з його видів і форм вважають найдавнішими?
2. Поясніть поняття синкретизм первісного мистецтва.
3. У чому полягає сутність міфологічного світогляду первісної людини?
4. Яким чином особливості світогляду й способу життя представників різних культур впливали на формування тих чи інших форм, видів і жанрів мистецтва?
5. Які функції виконували твори мистецтва у доісторичні часи?
6. Дайте загальну характеристику видів і форм представників трипільської культури
7. У чому полягають особливості мистецтва скіфів?
8. Яким чином культура давньогрецьких колонізаторів вплинула на культуру племен і народів, що були автохтонами у Північному Причорномор'ї?
9. У чому полягала специфіка мистецтва грецьких колоній Північного Причорномор'я? Чим вона відрізнялася від мистецтва материкової Греції?
10. Охарактеризуйте особливості мистецтва східних слов'ян у дохристиянський період їхнього існування?
11. Які види мистецтва переважали у слов'ян-язичників?

Тести до теми

1. Які галузі види мистецтва зароджувалися у епоху первісності:
А) хореографія
Б) театральне мистецтво
В) музичне мистецтво
Г) образотворче мистецтво
Д) елементи усіх вищевказаних
2. Які галузі духовної культури зароджувалися у первісну епоху:
А) релігія
Б) мистецтво
В) наука
Г) елементи всіх названих
3. Позначте знаряддя праці, які знаходили на стоянках давніх мисливців на території сучасної України:
А) ручне рубило
Б) ткацький верстат
В) сокира

- Г) скребачки
Д) гончарний круг
4. Позначте терміни, що стосуються первісної культури:
А) печерний живопис
Б) дольмен
В) пагода
Г) амфітеатр
Д) фетишизм
5. Який грецький історик залишив згадки про населення, що мешкало на території сучасної України:
А) Птолемей
Б) Геродот
В) Пліній Старший
Г) Прокопій
Д) Гіпократ
6. Серед пантеона богів, яким східні слов'яни поклонялися у язичницький період своєї історії були:
А) Ярило
Б) Велес
В) Перун
Г) Агні
Д) Атон
7. Визначте відповідність між кожним із персонажів давньоруської міфології та функцією, яку він виконував:
А) Перун 1) бог вітру
Б) Сварог 2) бог сонця
В) Стрибог 3) бог грому та блискавки
Г) Дажбог 4) бог вогню
Д) Макоша 5) бог скотарства
8. На місці давнього Херсонеса стоїть сучасне місто:
А) Керч
Б) Херсон
В) Севастополь
Г) Феодосія
9. Серед античних міст-держав та колоній на території сучасної України існували:
А) Пантикапей
Б) Феодосія
В) Симферополь

- Г) Євпаторія
- Д) Ольвія

10. «Звіриний стиль» був характерною ознакою мистецтва:

- А) Трипільців
- Б) Скіфів
- В) Східних слов'ян
- Г) Сарматів

11. Основною «візиткою» трипільської культури є:

- А) Трипільська кераміка
- Б) Музичне мистецтво трипільців
- В) Архітектура об'ємних споруд
- Г) Містобудування

12. Зарубинецька археологічна культура існувала:

- А) III ст. до н.е.
- Б) I ст. до н.е.
- В) I тис. до н.е.
- Г) II тис. до н.е.

Тема 2. Художня культура Київської Русі (2 год.)

План

1. Особливості художньої культури дохристиянської Русі
2. Вплив християнства на формування художніх традицій Київської Русі
3. Види образотворчого мистецтва Київської Русі
4. Музична культура Київської Русі

Література

1. Асеев Ю. С. Джерела. Мистецтво Київської Русі. – Київ, Мистецтво, 1980. – 213 с.
2. Асеев Ю. С. Архітектура Київського Русі. - К.: Будівельник, 1969. – 192 с.
3. Асеев Ю. С. Мистецтво стародавнього Києва. К.: Мистецтво, 1969. – 232 с.
4. Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі. – К.: Наук. думка, 1988. – 259 с.
5. Логвин Г. Украинское искусство X - XVIII вв. – М.: Искусство, 1963. – 290 с.
6. Салько Н. Б. Живопись Древней Руси XI - начала XIII века: Мозаики. Иконы. Фрески. – Ленинград, Художник РСФСР, 1982. - 312 с.

7. Чмихов М. О., Кравченко Н. М., Черняков І. Т. Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій. – К.: Либідь, 1992. – 375 с.
8. Андрей Рублев и его эпоха. Сборник статей под ред. Алпатов М.В. – М.: Искусство. – 1071. – 287 с.
9. Великие художники. Т. 34 Андрей Рублев. – Киев, ЗАО «Комсомольская правда – Украина». – 2011. – 48 с.: ил.
10. Великие художники. Т. 43 Феофан Грек. – Киев, ЗАО «Комсомольская правда – Украина». – 2011. – 48 с.: ил.
11. Эрмитаж. Русская культура VI–XVIII веков. – Л.: Искусство. – 1983. – 184 с.
12. Эрмитаж. Русская культура VI–XV веков. Очерк–путеводитель. – Л.: Искусство. – 1983. – 184 с.
13. Лихачев Д.С., Лихачева В.Д. Художественное наследие Древней Руси и современность. – Л.: Наука. – 1971. – 120 с.
14. Великое наследие. Классические произведения литературы Древней Руси // Лихачев Д. С. Изб. работы в трех томах. Т.2. – Л.: Худ. Литература. – 1087. – С. 3–342.
15. Історія української архітектури / Ю. С. Асєєв; ред. В. І. Тимофієнко. - К.: Техніка, 2003. - 472 с.

Питання для самоконтролю

1. Дайте характеристику основних культурних досягнень Київської Русі.
2. Якими були особливості художньої культури Київської Русі у дохристиянський період? Наведіть приклади.
3. Яким чином прийняття християнства вплинуло на формування нової мистецької традиції Київської Русі?
4. Який характер мали запозичення тих чи інших мистецьких форм і жанрів з Візантії та Болгарії?
5. Які пам'ятки архітектури можна вважати символами Київської Русі?
6. Значення фрески й мозаїки у образотворчому мистецтві Київської Русі у період її християнської історії
7. Як формувалася іконописна традиція Київської Русі? Назвіть імена видатних іконописців цього періоду та охарактеризуйте їхні твори.
8. Що таке книжкова мініатюра? Яким було її значення у мистецтві й культурі Київської Русі?
9. Дайте характеристику народної, світської й церковної музичної культури Київської Русі
10. Що являли собою скомороші дійства? Яким було мистецтво скоморохів?
11. Яким був музичний інструментарій Київської Русі? Які з тогочасних інструментів збереглися в музичній традиції українців до наших днів?

Тести до теми

1. Позначте дату запровадження християнства на Русі:

- А) 988 р.
- Б) 998 р.
- В) 1128 р.
- Г) 889 р.
- Д) 1088 р.

2. Позначте терміни, які характеризують період існування держави Київська Русь:

- А) Літопис
- Б) Цех
- В) Книжкова мініатюра
- Г) Кріпацтво
- Д) Смальта

3. На чому писали давньоруські книжники:

- А) На папері
- Б) На пергаменті
- В) На корі
- Г) На глиняних дощечках
- Д) Вкажіть інший спосіб

4. Позначте, які твори давньоруської літератури є оригінальними, а не перекладними:

- А) «Слово про закон і благодать»
- Б) «Бджола»
- В) «Фізіолог»
- Г) «Слово о полку Ігоревім»
- Д) «Олександрія»

5. Покажіть відповідність між історичними особами та подіями, які відбувалися в їхні часи:

А) князь Олег	1) будівництво Софійського собору
Б) князь Володимир	2) заснування давньоруської держави Ярослав
В) Святославович Мудрий	3) написання першої літературної автобіографії
Г) Володимир Мономах	4) хрещення Русі

6. Як називалася перша кам'яна споруда, збудована в Києві:

- А) Спасо - Преображенський собор
- Б) Десятинна церква
- В) Софійський собор
- Г) Золоті ворота
- Д) Михайлівський золотoverхий собор

7. Покажіть відповідність між історичними особами, які жили в період Київської Русі, та сферою їхньої діяльності:

- А) Агапіт
- Б) Аліпій
- В) Нестор
- Г) Іларіон

- 1) Живопис
- 2) Медицина
- 3) Архітектура
- 4) Ораторське мистецтво
- 5) Літописання

8. Герой народного епосу, реальна історична особа:

- А) Ілля Муромець
- Б) Альоша Попович
- В) Добриня Микитич
- Г) Святовит
- Д) княгиня Ольга

9. Розвиток мозаїчного, фрескового живопису Київської Русі був пов'язаний з:

- А) Традицією вшанування князів, їхніх ратних подвигів тощо
- Б) Поширенням християнства
- В) Традиційними політеїстичними віруваннями давніх слов'ян
- Г) Наслідуванням культурних традицій сусідніх слов'янських племен

10. Агіографія – це...

- А) Особливий вид мозаїчного живопису
- Б) Сам процес іконописання
- В) Описи житій давніх отців церкви, святих, мучеників, преподобних
- Г) Жанр усної народної творчості
- Д) Мистецтво красномовного промовляння проповідей

11. Серед музичних інструментів Київської Русі були:

- А) Гудок
- Б) Рожок
- В) Гуслі
- Г) Сопілка
- Д) Дзвіночки

Тема 3. Художня культура Галицько-Волинської Русі (2 год.)

План

1. Характеристика художньої культури й мистецьких традицій Галицько-Волинської Русі за періодами
2. Галицько-Волинська Русь – спадкоємниця кращих художніх і мистецьких традицій Київської Русі
3. Своєрідність художньої культури Галицько-Волинської Русі:
 - образотворче мистецтво;
 - декоративно-вжиткове мистецтво;

- музична культура.
- 4. Освіта і письменство Галицько-Волинської Русі

Література

1. Александрович В.С. Мистецтво Галицько-Волинської держави. – Л.: Інститут українознавства, 1999. – 132 с.
2. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. – К.: Наукова думка, 1984. – 176 с.
3. Лукомський Ю.В. Архітектурна спадщина Давнього Галича. – Галич, 1991. – 86 с.
 4. Логвин Г. Украинское искусство X - XVIII вв. – М.: Искусство, 1963. – 290 с.
 5. Салько Н. Б. Живопись Древней Руси XI - начала XIII века: Мозаики. Иконы. Фрески. – Ленинград, Художник РСФСР, 1982. - 312 с.
6. Эрмитаж. Русская культура VI–XVIII веков. – Л.: Искусство. – 1983. – 184 с.
 7. Эрмитаж. Русская культура VI–XV веков. Очерк–путеводитель. – Л.: Искусство. – 1983. – 184 с.
8. Лихачев Д.С., Лихачева В.Д. Художественное наследие Древней Руси и современность. – Л.: Наука. – 1971. – 120 с.
9. Залізник Л. Л. Первісна історія України. Навч. посіб. – К., Вища школа., 1999. – 262 с.
10. Уманцев Ф. С. Мистецтво давньої України: Історичний нарис. – К., Либідь, 2002. – 326 с.
11. Сакральне мистецтво Володимира-Волинського / П. А. Ричков, В. Д. Луц. - К.: Техніка, 2004. - 192 с.
12. Мистецтво стародавнього Галича / М. Фіголь ; ред., упоряд. ілюстрацій Ю. Іванченко. - К.: Мистецтво, 1997. - 224 с.:
13. Монастирі та храми Волинського краю / О. М. Годованюк. - К.: Техніка, 2004. - 178 с.
14. Дерев'яні храми Полісся / В. Т. Завада. - К. : Техніка, 2004. - 165 с.
15. Замки та монастирі України / О. В. Лесик. - Львів: Світ, 1993.— 175 с.

Питання для самоконтролю

1. Дайте загальну характеристику художньої культури Галицько-Волинської Русі.
2. Яким чином Галицько-Волинська Русь стала продовжувачем традицій Київської Русі у галузі художньої культури і мистецтва?
3. Які види, форми, жанри мистецтва стали найбільш розповсюдженими у Галицько-Волинській Русі?
4. Якими є особливості романського й готичного архітектурного стилів на території Галицько-Волинської Русі?

5. Чи збереглися на території сучасної України середньовічні замки? Якщо так, перелічіть їх.
6. Яку роль у розвитку української художньої культури відігравали міста Галицько-Волинської Русі: Львів, Галич тощо.
7. Які характерні ознаки Ренесансу виявилися в мистецтві Галицько-Волинської Русі?
8. У чому полягали особливості музичної культури Галицько-Волинської Русі?
9. Чим відрізняється музична культура православного і католицького церковних обрядів?
10. Які нові музичні жанри виникли у період XIV – XVI ст.?

Тести до теми

1. Період існування Галицько-Волинської Русі:
 - А) IX – XI ст.
 - Б) XII – XIII ст.
 - В) XII – XV ст.
 - Г) IX – XIII ст.
 - Д) інший варіант
2. Першою науковою установою Галицько-Волинської Русі вважається:
 - А) Львівський університет
 - Б) Києво-Могилянська академія
 - В) Львівська братська школа
 - Г) Острозька слов'яно-греко-латинська академія
3. Які з означених книг не належать до літературних пам'яток Галицько-Волинської Русі:
 - А) «Острозька Біблія»
 - Б) Пересопницьке Євангеліє
 - В) Перший словник української мови «Лексиконь словеноросский альбо имен толкование» П. Беринди
 - Г) «Повість минулих літ»
 - Д) «Бджола»
4. Серед музичних інструментів розповсюджених у Галицько-Волинській Русі були:
 - А) Балалайка
 - Б) Рожок
 - В) Гуслі
 - Г) Сопілка
 - Д) Бандура
 - Є) Гудок

5. Архітектурні традиції західноукраїнських земель можна прослідкувати у таких містах Галицько-Волинської Русі:

- А) Володимир-Волинський
- Б) Луцьк
- В) Звенігород
- Г) Холм
- Д) Чернігів
- Є) Львів

6. Як називався мандрівний ляльковий театр, що ставив п'єси, пов'язані із біблійним різдвяним сюжетом:

- А) Містерія
- Б) Цирк
- В) Фарс
- Г) Вертеп
- Д) Скомороше дійство

7. Друкарську справу у Галицько-Волинській Русі започаткував:

- А) Франциск Скорина
- Б) Юрій Котермак-Дрогобич
- В) Іван Федоров
- Г) Костянтин Острозький
- Д) Данило Галицький

8. Який жанр виникає в літературі після прийняття Брестської унії:

- А) Агіографія
- Б) Героїчний епос
- В) Полемічні твори
- Г) Козацькі літописи
- Д) Балади

9. Покажіть відповідність між діячами науки і культури Галицько-Волинської Русі та сферою їхньої діяльності:

А) Самійло Величко	1) наука
Б) Герасим Смотрицький	2) літописання
В) Памво Беринда	3) поезія
Г) Юрій Котермак-Дрогобич	4) освіта

10. Архітектурні школи Галицько-Волинської Русі:

- А) Галицька
- Б) Холмська
- В) Волинська
- Г) Збруцька
- Д) Львівська

Тема 4. Художня культура України у XVII – XVIII ст. (3 год.)

План

1. Українська художня культура козацько-гетьманської доби
2. Особливості духовної культури українського народу. Феномен козацької культури.
3. Специфіка українського бароко. Втілення загальноєвропейського стилю у вітчизняну художню культуру й мистецтво.
4. Образотворче мистецтво означеного періоду.
5. Музична і театральна культура означеного періоду.

Література

1. Велика ілюстрована енциклопедія історії мистецтв. Пер. с англ. – К.: Махаон–Україна. – 2008. – 512 с.: іл.
2. Откович В., Пилип'юк В. Українська ікона XIV – XVIII ст. – Львів: Світло й Тінь. - 1999. – 95 с.
3. Українське мистецтво другої половини XVII-XVIII століть / П. О. Білецький. - К. : Мистецтво, 1981. - 159 с.
4. Архітектурна й містобудівна спадщина доби Гетьманщини: Формування, дослідження, охорона / В. В. Вечерський. - К.: Головкивархітектура: НДІТІАМ, 2001. - 350 с.
5. Архітектурні та мистецькі скарби Богданового краю / С. К. Кілессо. - К. : Техніка, 2000. - 142 с.
6. Величне тло для подвигів: архіт. у л-рі та фольклорі XVI-XVIII ст. / Катерина Липа. - К.: Наш час, 2009. - 199 с.
7. Макаров А.М. Світло українського бароко. – Київ: Мистецтво. – 1994. – 288 с.
8. Овсійчук В.А. Майстри українського бароко. – Київ: Наукова думка. – 1991. – 400 с.
9. Овсійчук В.А. Майстри українського бароко: Жовківський культурний осередок. – К.:– 1993. – 400 с.
10. Українське бароко та європейський контекст / редкол. О. Федорук (відп. ред.). – К.: Наукова думка. – 1991. – 256 с.
11. Хижняк З.І. Історія Києво-Могилянської академії. – К.: КМ Академія. – 2003. – 181 с.
12. Реєнт О.П. Усі гетьмани України: легенди, міфи, біографії. – Х.: Фоліо, 2007. – 415 с.
13. Шевчук В.О. Просвічений володар: Іван Мазепа як будівничий козацької держави і як літературний герой. – К.: Либідь, 2011. – 464 с.
14. Щербак О., Федорук О. Україна – козацька держава: ілюстрована історія українського козацтва. – К.: ЕММА. – 2004. – 1215 с.

15. Історія української художньої культури: підруч. для студ. вищ. навч. закл. мистецтва і культури / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. - Х.: ХДАК, 1999. - 194 с.

Питання для самоконтролю

1. Якими були загальноєвропейські світоглядні засади культури Нового часу? Які мистецькі стилі й жанри виникли в цю епоху?
2. Дайте характеристику особливостей стилю бароко, які проявлялися у різних видах мистецтва.
3. Якими є особливості художньої культури України у XVII – XVIII ст.
4. Чим українське бароко відрізнялося від західноєвропейського? Назвіть українських представників цього стилю.
5. У яких напрямках і жанрах розвивалося українське образотворче мистецтво означеного періоду?
6. На тлі яких історичних і соціальних процесів розвивалося українське мистецтво наприкінці XVII ст.?
7. Яким чином розвивалася в цей час народна музична творчість?
8. Дайте характеристику професійної музичної культури, виконавства і освіти означеного періоду.
9. Яким був внесок гетьманів-меценатів в розвиток мистецтва й художньої культури України. Наведіть приклади.
10. Охарактеризуйте відмінне й спільне у композиторських стилях А. Веделя, М. Березовського й Д. Бортнянського.
11. Охарактеризуйте особливості розвитку театрального мистецтва України у XVII – XVIII ст.

Тести до теми

1. Позначте пам'ятки українського героїчного епосу:
А) «Дума про козака Голоту»
Б) «Пісня про Байду»
В) «Цвіте терен»
Г) «Взяв би я бандуру»
Д) «Ой, Морозе Морозенку»
Є) «Маруся Богуславка»
2. Перша спеціальна музична школа на території сучасної України виникла:
А) Чернігові
Б) Батурині
В) Луцьку
Г) Глухові
Д) Києві

3. У XVIII ст. колегіуми як навчальні заклади існували в містах України:
- А) Харкові
 - Б) Полтаві
 - В) Києві
 - Г) Переяславі
 - Д) Одесі
4. Друга золота доба українського мистецтва:
- А) часи гетьманування Івана Мазепи
 - Б) часи гетьманування Богдана Хмельницького
 - В) кінець XVII – початок XVIII ст.
 - Г) кінець XVI – середина XVII ст.
5. Які українські гетьмани були випускниками Києво-Могилянської академії:
- А) Іван Виговський
 - Б) Іван Скоропадський
 - В) Іван Мазепа
 - Г) Кирило Розумовський
 - Д) Пилип Орлик
 - Є) Павло Полуботок
6. Бурлеск – це:
- А) старовинний український музичний інструмент
 - Б) перебільшено комічне зображення
 - В) комедійна вистава, супроводжувана музикою і танцями
 - Г) збірка матеріалів, статей, описів з якогось питання
 - Д) театральна вистава, яка влаштовувалася на ярмарках і народних гуляннях
7. Торбан, тулумбас – це:
- А) старовинні українські музичні інструменти
 - Б) літературні жанри, розповсюджені в Україні козацько-гетьманської доби
 - В) тип святкових урочистих промов, що мають характер комплімента
 - Г) студент, школяр, якого залишили на наступний термін навчання
8. Який тип іконописного зображення став найбільш розповсюдженим на Україні в козацько-гетьманську добу:
- А) Богоматір Оранта
 - Б) Преподобні Антоній і Феодосій з Богоматір'ю
 - В) Преподобні Антоній і Феодосій та усі прп. Києво-Печерські
 - Г) Успіння Пресвятої Богородиці
 - Д) Покров Пресвятої Богородиці
9. Який живописний образ був найбільш розповсюдженим у народних картинах козацько-гетьманської доби:

- А) Богдан Хмельницький
- Б) Іван Мазепа
- В) бандурист
- Г) Богоматір Оранта
- Д) козак Мамай

10. Новий жанр тогочасної фахової музики:

- А) козацька дума
- Б) лицарська балада
- В) вертепна драма
- Г) партесний концерт
- Д) канти і псалми

Тема 5. Художня культура України у ХІХ ст. (2 год.)

План

1. Характерні особливості розвитку культури України, що входила у склад Російської та Австро-Угорської імперії.
2. Специфіка розвитку мистецтва. Перехід від бароко до класицизму.
3. Образотворче мистецтво першої половини ХІХ ст.
4. Палацово-паркові комплекси.
5. Музична й театральна культура означеного періоду.

Література

1. Франко І. Я. Зібрання творів / І.Я. Франко.: В 50-ти т. - К., - 1983.
2. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т.Г. Шевченко. – К.: Державне видавництво художньої літератури. – 1954. – 493 с.
3. Шевченко, Т. Г. Живопис, графіка : альбом / Т. Г. Шевченко; авт.-упоряд. Д. В. Степовик. – К. : Мистецтво, 1986. – 180 с.: іл.
4. Шевченко в образотворчому мистецтві: альбом / автори тексту і упоряд.: В. Х. Касіян, Г. П. Паламарчук, Є. О. Середа, К. В. Чумак. – К. : Мистецтво, 1963. – 68 с.: іл.
5. Тарахан-Берега З.П. Шевченко-поет і художник / З.П. Тарахан-Берега. - К.: Наукова думка, 1985. - 184 с.
6. «Святим дивом сяють храми Божі...». Храми України в малярстві, поезії, прозі Шевченка / Леся Генералюк. - К.: Балтія-Друк, 2013. - 167 с.
7. Рудик П. А. Роль інтелігенції в національно-культурному відродженні України (перша половина ХІХ ст.) / П.А. Рудик. – Київ: НУХТ, 2003. – 90 с.
8. Лобановський Б. Б. Українське мистецтво другої половини ХІХ – початку ХХ століття / Б. Б. Лобановський, П. І. Говдя. – К. : Мистецтво, 1989. – 206 с.

9. Анісов В., Серета Є. Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка / В. Анісов, Є. Серета. - вид. 2-е доповн. – К.: Дніпро, 1976. – 392 с.
10. Антонович Д. В. Шевченко – маляр / Д. В. Антонович; вступ. сл. С. А. Гальченка. – К. : Україна, 2004. – 272 с.: іл.
11. Куліш П. Твори: В 2-х т. – К.: Наук. думка, 1998.
12. Історія України: у 2 т. Т. 2. Від середини XVIII століття до 1923 року. / Н. Полонська - Василенко. - 3 - те вид. - К.: Либідь, 1995. – 608 с.
13. Історія української літератури. Кн. 1: Навч. посібник / За ред. М.Т. Яценка. – К.: Либідь, 1995. – 355 с.
14. Класицизм і романтизм в українському мистецтві / В. А. Овсійчук ; наук. ред. С. Павлюк ; НАН України, Інститут народознавства. - К.: Дніпро, 2001. - 444 с.

Питання для самоконтролю

1. Якими були характерні ознаки художньої культури й мистецького життя України у XIX ст.
2. Дайте характеристику особливостей міської архітектури Харкова, Одеси, Києва і Львова.
3. Яким був вплив класицизму на монументальну архітектуру й скульптуру у великих містах, палацах, парках
4. Як проходив процес становлення професійної української літератури?
5. Ким став Т.Г. Шевченка для української літератури й художньої культури?
6. Яку роль відіграла І. Франко у розвитку української літератури й культури на західноукраїнських землях?
7. Яким чином українська художня література і мистецтво стали факторами збереження й відродження нації?
8. Якими були успіхи театрального мистецтва у другій половині XIX ст.
9. Хто є автором першої української професійної опери?
10. Які професійні мистецькі навчальні заклади були відкриті у XIX ст. на території сучасної України?
11. Окресліть основні жанри у яких працювали українські живописці XIX ст.

Тести до теми

1. Позначте вищі навчальні заклади, які було відкрито в Україні у XIX ст.:
 - А) Харківський університет
 - Б) Києво-Могилянська академія
 - В) Ніжинський ліцей

- Г) Новоросійський ліцей в Одесі
Д) Київський університет
Є) Львівський університет
2. Назвіть автора першої української професійної опери «Запорожець за Дунаєм»:
А) Микола Лисенко
Б) Семен Гулак-Артемівський
В) Михайло Глінка
Г) Павло Чубинський
Д) Кирило Стеценко
3. «Живописна Україна» створена Т.Г. Шевченком являє собою...
А) Збірку ліричних поезій
Б) Серія офортів
В) Серія пейзажів з українськими краєвидами
Г) Збірка поезій, супроводжувана замальовками автора
4. Покажіть відповідність між українськими письменниками-реалістами та їхніми творами:
А) Тарас Шевченко 1) «Захар Беркут»
Б) Марко Вовчок 2) «Пан Халявський»
В) Панас Мирний 3) «Сон»
Г) Григорій Квітка-Основ'яненко 4) «Інститутка»
Д) Іван Франко 5) «Хіба ревуть воли як ясла повні»
5. Часопис «Друг» видавався:
А) М. Драгомановим
Б) М. Терлецьким
В) І. Франком
Г) М. Павликом
Д) М. Костомаровим
6. Перший організатор товариства «Просвіта», голова «Просвіти» в Києві:
А) Борис Грінченко
Б) Микола Лисенко
В) Євген Чикаленко
Г) Софія Русова
Д) Павло Житецький
7. Колискою українського професійного театру було місто:
А) Київ
Б) Львів
В) Єлисаветград

- Г) Харків
- Д) Чернігів

8. З яких творів Т.Г. Шевченка ці вислови:

А) «Борітеся-поборимо»	1) «І мертвим, і живим...»
Б) «Любіть її во врем'я люте
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть»	2) «Кавказ»
3) «Гайдамаки»
4) «Свою Україну любіть»
В) «Гомоніла Україна, довго гомоніла»	
Г) «Нема на світі України
Немає другого Дніпра»	

9. Хто з перелічених митців, не належав до плеяди українських скульпторів ХІХ ст.?

- А) М. Микешин
- Б) І. Мартос
- В) Л. Позен
- Г) О. Архипенко
- Д) М. Бойчук

10. Майоліка, яка було розповсюдженим видом декоративно-прикладного мистецтва України у ХІХ ст. – це...

- А) Художні вироби з металу
- Б) Художні вироби з дерева (різблення по дереву)
- В) Художні вироби з кольорової глини, покриті поливою й розписані
- Г) Модернізована давня галузь ручного ткацтва
- Д) Художнє плетіння з лози, рогози й соломи

11. Класичну техніку літографії успішно розробляли українські художники ХІХ ст.:

- А) М. Мурашко, В. Касіян, М. Жук
- Б) Г. Нарбут, О. Богомазов, В. Єрмілов
- В) Т. Шевченко, І. Сошенко, Л. Жемчужников
- Г) О. Екстер, О. Богомазов, В. Бурлюк

Тема 6. Художня культура України наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. (2 год.)

План

1. Особливості розвитку художньої культури України наприкінці ХІХ ст.
2. Нові тенденції у образотворчому мистецтві означеного періоду.
3. Становлення реалістичних традицій в українському живописі.
4. Формування професійної музичної культури.
5. Перший професійний український театр.

Література

1. Чорний С. Український театр і драматургія. – Мюнхен-Нью-Йорк. – 1980. – 470 с.
2. Театр Марка Кропивницького (минуле і сучасне) / Авт. – упор. В. Шурапов. – Кіровоград: ПВД «Мавік», 2004. – 224 с.
3. Украинское искусство и европейские художественные центры (конец XIX — начало XX века) / Н. Ю. Асеева. - К.: Наукова думка, 1989. - 199 с.
4. Пам'ятки індустріального розвитку Києва кінця XIX - першої третини XX століття / В. П. Ієвлева. - К.: 2008. - 248 с.
5. Історія української архітектури / Ю. С. Асеев; ред. В. І. Тимофієнко. - К.: Техніка, 2003. - 472 с
6. Українці на Венеційській бієнале: сто років присутності / О. Сидор-Гібелінда. - К.: Наш час, 2008. - 303 с.
7. Українське мистецтво та архітектура кінця XIX - початку XX ст. / П. О. Білецький. - К.: Наукова думка, 2000. - 240 с.
8. Масол Л., Ничкало С, Веселовська Г., Онищенко О. Художня культура України / Навчальний посібник. – К.: «Вища школа», 2006. – 239 с.
9. Меднікова Г. Українська і зарубіжна культура XX століття: Навч. посіб. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. – 214 с.
10. Белічко Ю.В. Українське радянське мистецтво періоду громадянської війни. - К.: Мистецтво, 1982. - 183 с.

Питання для самоконтролю

1. Дайте характеристику еkleктизму художньої культури кінця XIX – початку XX ст.
2. Розкрийте особливості мистецтва архітектури в Україні кінця XIX – початку XX ст. Порівняйте цей період із попередніми.
3. Якими були пошуки українських художників кінця XIX – початку XX ст. Здійсніть порівняння жанрів, стилів, напрямів.
4. Які художні промисли й ремесла процвітали в Україні напередодні 1917 року?
5. Якими були найбільш характерні риси розвитку музичної культури України означеного періоду?
6. Окрестіть значення й схарактеризуйте творчість М. Лисенка – фундатора української професійної музики.
7. Дайте характеристику творчості інших українських композиторів, що жили й творили наприкінці XIX – на початку XX ст.
8. У чому полягає спорідненість української літератури з драматургією?
9. У якому напрямі рухалися пошуки вітчизняних драматургів, акторів, письменників наприкінці XIX – на початку XX ст.?
10. Якими були особливості театральної культури в Галичині та на Буковині?

11. Дослідіть творчу долю корифеїв української сцени, творча активність яких припадає на кінець XIX – початок XX ст.

Тестові завдання

1. Правильно розташуйте прізвища:

А) Іван Кочерга	1) давньоруський художник
Б) Адам Бременський	2) відомий мандрівник, географ XI ст.
В) Нестор Літописець	3) співець, виконавець билин, переказів
Г) Микола Лисенко	4) літописець, батько історії
Д) Григорій Майборода	5) письменник-публіцист, перший
руський митрополит
Є) Боян	6) автор опери «Ярослав Мудрий»
Ж) Аліпій	7) професійний скульптор
З) Іларіон	

2. Правильно розташуйте прізвища:

А) Михайло Старицький	1) український живописець і педагог
Б) Пантелеймон Куліш	2) письменник, театральний діяч
В) Іван Сошенко	3) російський скульптор, працював в Києві
Г) Петро Клодт	4) автор роману «Чорна рада»
Д) Ольга Кобилянська	5) письменник, поет з Буковини
Є) Олександр Мурашко	6) український художник

3. Правильно розташуйте твори українських письменників:

А) Леся Українка	1) «Лісова пісня»
Б) М. Кропивницький	2) «Украдене щастя»
В) М. Старицький	3) «За двома зайцями»
Г) І. Карпенко-Карий	4) «Хазяїн»
Д) Іван Франко	5) «Наталка Полтавка»

3. Під псевдонімом «Гетьманець» розпочав свою театральну діяльність

- А) М. Кропивницький
- Б) М. Старицький
- В) І. Карпенко-Карий
- Г) М. Садовський
- Д) П. Саксаганський

4. За початковим задумом І. Франка назва його п'єси «Украдене щастя була такою»:

- А) «Жандарм»
- Б) «Гірка доля»
- В) «Правда»
- Г) «Правда й кривда»

5. Музичне товариство «Боян» було створене:

- А) А. Вахняніним
- Б) М. Кропивницьким
- В) М. Вербицьким
- Г) Ф. Колесою

6. Кого називають «фундатором української сцени»?

- А) М. Щепкіна
- Б) І. Котляревського
- В) М. Кропивницького
- Г) М. Старицького
- Д) І. Карпенка-Карого

7. Омелян Бачинський – це...

- А) Український драматург, письменник
- Б) Український художник-модерніст
- В) Організатор українського професійного театру у Галичині
- Г) Український архітектор, автор багатьох проєктів м. Києва
- Д) Український композитор, автор музики до театральних вистав

8. Який мистецький напрям панував у європейській і вітчизняній художній культурі на початку ХХ ст.

- А) Реалізм
- Б) Модернізм
- В) Сентименталізм
- Г) Постімпресіонізм
- Д) Натуралізм

9. Який вид мистецтва виник на початку ХХ ст.?

- А) Хореографія
- Б) Дрібна пластика
- В) Кінематограф
- Г) Архітектура об'ємних споруд
- Д) Театр

10. Для більшості архітектурних споруд, що були побудованими у м. Києві на початку ХХ ст. були характерними використання таких стилів:

- А) Неокласицизм, неоготика, необароко
- Б) Класицизм, ампір
- В) Класицизм, бароко, модерн
- Г) Модерн, неокласицизм, використання місцевих архітектурних традицій
- Д) Конструктивізм, бароко, готика

Тема 7. Художня культура України ХХ – початку ХХІ ст. (2 год.)

План

1. Специфіка розвитку образотворчого мистецтва за періодами.
2. Особливості жанрів, видів і форм музичного мистецтва.
3. Масова культура. Розмаїта палітра сучасного музичного мистецтва України.
4. Театральна культура України. Характеристика за періодами розвитку.
5. Українське кіномистецтво.

Література

1. Культурне відродження в Україні: монографія / кол. авт. М. Алексієвець, М. Більчук та ін. – Львів: Астериск, 1993. – 218 с.
2. Національна культура в сучасній Україні. К.: Асоціація «Україно», 1995. – 336 с.
3. Ісаєвич Я. Д. Україна давня і нова: народ, релігія, культура. – Львів, 1996. – 334 с.
4. Масол Л., Ничкало С, Веселовська Г., Онищенко О. Художня культура України / Навчальний посібник. – К.: «Вища школа», 2006. – 239 с.
5. Меднікова Г. Українська і зарубіжна культура ХХ століття: Навч. посіб. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. – 214 с.
6. Українська художня культура: Навч. посіб / За ред. І. Ляшенка. – К.: Либідь, 1996. – 416 с.
7. Київський літопис ХХІ століття. Освіта, наука, архітектура: всеукр. зб. / уклад. В. В. Стройков. - К.: СПД Стройков В. В., 2007. - 372 с.
8. Українське мистецтво ХХ століття в художній критиці. Теорія. Історія. Практика: монографія / Михайло Криволапов. - 2-ге вид., переробл. і допов. - К.: КИТ, 2010. - 475 с.
9. Мистецтво України 1991-2003: альбом / упоряд. Т. Придатко, З. Чеусова. - К. : Мистецтво, 2003. - 416 с.:
10. Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ ст.: у 2 кн. / голова ред. кол. В. Д. Сидоренко. - К.: Інтертехнологія, 2006 . Кн. 1 / ред.-упоряд. О. Авраменко. - К.: 2006. - 544 с.
11. Українське мистецтво ХХ століття: ідеї, явища, персоналії: збірник статей / Р. Яців. - Л.: 2006. - 351 с.

Питання для самоконтролю

1. Яка нова течія з'явилася у світовому мистецтві на початку ХХ ст.?
2. У якому з видів мистецтва модернізм проявив себе найбільш яскраво? Назвіть прізвища й твори найбільш відомих українських модерністів.

3. Хто з українських композиторів працював у жанрах камерної вокальної та інструментальної музики у першій половині ХХ ст.
4. Коли сформувалися напрями вітчизняної музичної естради?
5. Які з українських композиторів писали музику для дітей, формуючи тим самим класичний дитячий репертуар?
6. Якими були тенденції розвитку кінематографу у радянський період?
7. У чому полягає світове значення творчості О. Довженка?
8. Назвіть представників українського «поетичного кіно».
9. Окресліть основні напрями розвитку українського анімаційного кіно.
10. Назвіть основні напрями й представників художньої культури української діаспори?
11. Якими є напрями розвитку сучасної української художньої культури?

Тести до теми

1. Покажіть відповідність між українськими кінорежисерами та їхніми творами:

А) Олександр Довженко	1) «Тіні забутих предків»
Б) Павло Чардинін	2) «Наталка Полтавка»
В) Іван Кавалерідзе	3) «Тарас Трясило»
Г) Сергій Параджанов	4) «Земля»
Д) Роман Балаян	5) «Польоти уві сні та наяву»
2. Чим можна пояснити появу масової культури:
 - А) кризою елітарної культури
 - Б) здешевленням предметів культури
 - В) переорієнтацією виробництва на масового споживача і демократизацією суспільства
 - Г) політичним втручанням
3. До якої літературної течії входили такі українські поети як М. Зеров, М. Рильський, М. Драй-Хмара:
 - А) Символізм
 - Б) Неокласицизм
 - В) Революційний романтизм
 - Г) Футуризм
4. У якому місті протягом 1926 – 1933рр. працював театр «Березіль»:
 - А) Київ
 - Б) Харків
 - В) Львів
 - Г) Чернівці

Д) Черкаси

Хто з названих акторів, режисерів драматургів став українського модерного театру світового рівня:

А) Богдан Ступка

Б) Роман Віктюк

В) Лесь Курбас

Г) М. Крушельницькій

Д) Олександр Довженко

5. Покажіть відповідність між українськими співаками та гуртами, лідерами яких вони були:

А) Олег Скрипка

1) «Тартак»

Б) В'ячеслав Вакарчук

2) «Плач Єремії»

В) Сашко Положинський

3) «Океан Єльзи»

Г) Андрій Кузьменко

4) «Скрябін»

Д) Тарас Чубай

5) «Воплі Відоплясова»

6. Позначте діячів сучасної української літератури, культури і мистецтва:

А) Оксана Забужко

Б) Ліна Костенко

В) Остап Вишня

Г) Іван Миколайчук

Д) Юрій Андрухович

Є) Лесь Падерев'янський

7. Абстракціонізм – це...

А) Напрямок у мистецтві ХХ ст.

Б) Творчий метод, що стимулював фантазію, емоції, асоціації митців

В) Стиль у мистецтві ХХІ ст.

Г) Напрямок у мистецтві, представники якого намагалися втілити у явищах зовнішнього світу внутрішні душевні поривання.

8. О. Богомазов, О. Екстер, В. Бурлюк, Л. Лисицький – українські...

А) письменники, драматурги

Б) художники-авангардисти

В) архітектори

Г) актори нового українського театру

Д) художники-експресіоністи

9. Українські митці Г. Нарбут, Г. Бурячок, В. Гарбуз, О. Адамович, В. Литвиненко працювали у галузі

А) Книжкової графіки

Б) Архітектури об'ємних споруд

- В) Станкового живопису
- Г) Музичного мистецтва
- Д) Театрального мистецтва

10. Коли сформувався й набув популярності жанр української естрадної пісні:

- А) Перша третина ХХ ст.
- Б) Після другої світової війни
- В) У 60-70-х рр. ХХ ст.
- Г) Після здобуття Україною незалежності

Тема 8. Художня культура Кіровоградщини (2 год.)

План

1. Головні осередки культури рідного краю
2. Пам'ятки краю, пов'язані з життям і творчістю відомих діячів мистецтва
3. Єлисаветград – колыска вітчизняного професійного театрального мистецтва
4. Регіональні центри народних промислів і ремесел

Література

1. Матеріали з історії музичної культури Єлисаветградщини / Упор. М. Долгіх. – Кіровоград, 1996. – 36 с.
2. Мистецтво та культура (Кропивницького) на www.region.in.ua/elisavet/ (Веб-ресурс, присвячений Єлисаветграду-Кропивницькому)
3. www.prostir.museum «Музейний простір України»
4. Місто і люди. Єлисаветград — Кіровоград, 1754—2004. Ілюстрована енциклопедія. - Кіровоград: «Імекс-ЛТД», 2004. - 260 с.
5. Сторінка краєзнавця К. В. Шляхового Архівовано 5 липень 2009 у Wayback Machine. на Офіційна веб-сторінка Кіровоградського обласного краєзнавчого музею Архівовано 9 січень 2016 у Wayback Machine.
6. Сторінка краєзнавця Ю. В. Тютюшкіна Архівовано 19 жовтень 2014 у Wayback Machine. на Офіційна веб-сторінка Кіровоградського обласного краєзнавчого музею Архівовано 9 січень 2016 у Wayback Machine.
7. Заповідники України. Кіровоградська область. на www.nashkrai.kiev.ua (туристичний сайт) (рос.)
8. Парк Перемоги—Міський сад—Річка Сугоклія на www.biz.kr.ua (Кіровоградський інтернет-бізнес-ресурс) (рос.)

9. Центр України серед Дикого Поля. // Автомобільна прогулянка Україною. Путівник., К.: Балтія-Друк, стор. 371
10. Похіленко В.Ф. Танець між небом і землею. – Кіровоград. – Імекс-ЛТД. – 2012. – 352 с.

Питання для самоконтролю

1. Окресліть основні напрями розвитку театрального мистецтва Єлисаветградщини.
2. Розкажіть про етапи становлення і творчої діяльності театру корифеїв М. Кропивницького.
3. Яким був творчий шлях корифеїв українського професійного театру Єлисаветграду: М. Кропивницького, Заньковецької, братів Саксаганських.
4. Розкажіть про культурні й мистецькі осередки Кіровоградщини
5. Розкажіть про життя і творчість відомих земляків: Ю. Олеша, В. Винниченко, А. Тарковський
6. Окресліть особливості архітектурного ансамблю вашого міста.
7. Які регіональні центри народних ремесел і промислів Ви знаєте?
8. Які відомі заклади мистецької освіти діяли й діють сьогодні у вашому місті.
9. Хто із сучасників-кропивничан долучаються до творення сучасної української художньої культури?
10. Чому Кропивницький по праву вважають столицею української народної хореографії. Назвіть хореографів, балетмейстерів, які жили (живуть) і працюють у вашому місті?

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ (ПРАКТИЧНИХ) ЗАНЯТЬ

Тема 1. Художня культура України у найдавніші часи (2 год.)

План

1. Виникнення первісних форм мистецтва на території сучасної України.
2. Особливості образотворчого мистецтва означеного періоду.
3. Характеристика трипільської художньої культури.
4. Жанри і форми мистецтва скіфів і сарматів
5. Мистецтво грецьких міст-колоній Північного Причорномор'я
6. Генеза художніх традицій східних слов'ян. Дохристиянський період.

Тема 2. Художня культура Київської і Галицько-Волинської Русі (2 год.)

План

1. Вплив християнства на формування художніх традицій Київської Русі
2. Види образотворчого мистецтва Київської Русі. Іконопис.
3. Музична культура Київської Русі
4. Освіта і письменство Галицько-Волинської Русі
5. Характеристика художньої культури й мистецьких традицій Галицько-Волинської Русі за періодами:
 - продовження традицій іконописання;
 - декоративно-вжиткове мистецтво;
 - музична культура.

Тема 3. Художня культура України наприкінці XVI – XVIII ст. (2 год.)

План

1. Художня культура України в козацько-гетьманську добу
2. Феномен козацької культури – колиски української духовної традиції.
3. Специфічні риси українського бароко.
4. Архітектура й живопис означеного періоду.
5. Професійна й народна музична культура козацько-гетьманської доби.
6. Поява й розвиток специфічної театральної культури.

**Тема 4. Художня культура України ХІХ – початку ХХ ст.
(2 год.)**

План

1. Характерні особливості розвитку культури України в період бездержавності.
2. Образотворче мистецтво першої половини ХІХ ст. Наслідування панівних європейських стилів і жанрів.
3. Становлення професійної музичної культури на чолі з М. Лисенком.
4. Театр корифеїв. Перша професійна трупа.
5. Вплив ідей європейського модернізму на розвиток мистецтва України наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

**Тема 5. Художня культура України ХХ – початку ХХІ ст.
(2 год.)**

План

1. Розмаїтість мистецької палітри ХХ ст. Характеристика провідних стилів, жанрів, форм.
2. Формування художніх шкіл і напрямів в українському образотворчому мистецтві.
3. Характеристика образотворчого мистецтва за періодами.
4. Українська музична культура ХХ ст.
5. Театральна культура України. Характеристика за періодами розвитку.
6. Українське кіномистецтво.

ТЕМИ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

Тема 1. Зародження первісних форм мистецтва на території сучасної України
(6 год.)

Тема 2. Художня культура Київської Русі
(6 год.)

Тема 3. Художня культура Галицько-Волинської Русі
(5 год.)

Тема 4. Козацько-гетьманська доба та її вплив на художню культуру кінця XVI – початку XVIII ст.
(5 год.)

Тема 5. Бароко – провідний художній стиль українського мистецтва XVII – початку XVIII ст.
(5 год.)

Тема 6. Класицизм – провідний художній стиль українського мистецтва XVIII – початку XIX ст.
(5 год.)

Тема 7. Художня культура України у другій половині XIX ст.
(5 год.)

Тема 8. Художня культура України на початку XX ст.
(6 год.)

Тема 9. Художня культура України після Другої світової війни
(5 год.)

Тема 10. Художня культура України кінця XX – початку XXI ст.
Сучасний стан і перспективи розвитку.
(5 год.)

ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАУКОВО-ДОСЛІДЖНИХ ЗАВДАНЬ

З метою поліпшення контролю за виконанням студентами самостійної роботи їм пропонуються наступні теми **рефератів**:

1. Історичні передумови виникнення ранніх форм культури на території сучасної України
2. Трипільська культура. Форми й жанри мистецтва трипільців
3. Специфіка мистецтва скіфів і сарматів
4. Образотворче мистецтво грецьких міст Північного Причорномор'я
5. Художня культура античних міст-держав та колоній Північного Причорномор'я
6. Формування художньої культури на східнослов'янських землях
7. Язичницька культура та її вплив на появу й розвиток мистецтва східних слов'ян
8. Міфологія східних слов'ян, свята й обряди
9. Історія музичної культури східних слов'ян
10. Зв'язок художньої культури дохристиянського періоду із сучасною художньою культурою України
11. Складники української художньої культури
12. Художня культура Київської Русі
13. Мозаїка та фрески Київської Русі
14. Іконопис Київської Русі
15. Книжкова мініатюра Київської Русі
16. Київ – духовний і культурний центр України-Русі
17. Народна та церковна музика Київської Русі
18. Історія придворно-світської культури Київської Русі
19. Енциклопедія давньоруських музичних інструментів
20. Народно-пісенна творчість Київської Русі
21. Обрядовий пратейтр Київської Русі
22. Синтетичне мистецтво скоморохів
23. Художня культура Галицько-Волинської Русі
24. Братства та їх роль у розвитку художньої культури України
25. Розвиток освіти і науки на українських землях у польсько-литовську добу
26. Початок книгодрукування у Галицько-Волинській Русі
27. Подорож по містах Галицько-Волинської Русі: Львів, Галич, Кам'янець-Подільський
28. Архітектура і образотворче мистецтво Галицько-Волинської Русі
29. Поява і розвиток нових літературних жанрів
30. Козацтво як культурний і духовний феномен України
31. Специфіка архітектури козацьких соборів
32. Специфіка художньої культури Запорізької Сечі
33. Характерні особливості мистецтва українського бароко

34. Іконопис України XVII – XVIII ст.
35. Портретний живопис XVII – XVIII ст. Українська парсуна
36. Мистецтво гравюри в Україні XVII – XVIII ст.
37. Складові музичної культури України XVII – XVIII ст.
38. Життя і творчість авторів партесних концертів: А. Веделя, Д. Бортнянського, М. Березовського
39. Українська народна музична творчість XVII – XVIII ст.
40. Театральна культура України XVII – XVIII ст.
41. Види образотворчого мистецтва України XIX ст.
42. Життя і творчий шлях І. Мартоса і Л. Позена
43. Палацово-паркові комплекси України XIX ст.
44. Т.Г. Шевченко – Прометей української культури
45. Розмаїття художніх жанрів українського живопису XIX ст..
46. Декоративно-прикладне мистецтво та художні промисли України XIX ст.
47. Розвиток професійної музичної культури в Україні XIX ст.
48. Плеяда видатних українських композиторів XIX ст.
49. М. Лисенко – основоположник національної композиторської школи
50. Різновиди українського театру у XIX ст.
51. Єлисаветград – колыска професійного українського театру
52. Особливості розвитку української художньої культури XX ст.
53. Розмаїтість жанрової і стилістичної палітри українського мистецтва на початку XX ст.
54. Міста-заповідники України
55. Народне мистецтво й центри художніх промислів України у XX ст.
56. Розвиток жанрів професійної музики в Україні у XX ст.
57. Напрями популярної музики XX ст.
58. Провідні актори та режисери українського театру XX ст.
59. Напрями і жанри кіномистецтва України
60. Світове значення українського «поетичного кіно»
61. Творчий портрет І. Миколайчука
62. Джерела розвитку українського анімаційного кіно
63. Особливості художньої культури Української діаспори
64. О. Архіпенко – піонер світового авангардизму в скульптурі
65. Особливості розвитку художньої культури Єлисаветградщини

ПИТАННЯ ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ БІЛЕТІВ

1. Загальна характеристика художньої культури України. Її періодизація.
2. Художня культура первісної епохи на території сучасної України.
3. Жанри і форми мистецтва дохристиянського періоду.
4. Загальна характеристика трипільської культури. Пам'ятки мистецтва.
5. Жанри і форми скіфського й сарматського мистецтва.
6. Художня культура Північного Причорномор'я.
7. Мистецтво як відображення світогляду східних слов'ян.
8. Особливості музичної і театральної культури східних слов'ян.
9. Театралізовані дійства скоморохів.
10. Вплив культури Візантії на формування й розвиток художньої культури Київської Русі після прийняття християнства.
11. Загальна характеристика художньої культури Київської Русі за періодами.
12. Освіта і письменство Київської Русі. Релігійна і світська література.
13. Книжкова мініатюра Київської Русі.
14. Архітектура Київської Русі. Планування міст і храмове будівництво.
15. Образотворче мистецтво Київської Русі. Іконописні школи, майстри, їхні твори.
16. Музичне мистецтво Київської Русі.
17. Декоративно-прикладне і ювелірне мистецтво Київської Русі.
18. Загальна характеристика художньої культури Галицько-Волинської Русі.
19. Галицько-Волинська Русь – історична й культурна спадкоємниця Київської Русі.
20. Освіта і письменство Галицько-Волинської Русі. Релігійна і світська література.
21. Архітектура Галицько-Волинської Русі. Планування міст і храмове будівництво.
22. Образотворче мистецтво Галицько-Волинської Русі. Традиції іконопису.
23. Декоративно-прикладне і ювелірне мистецтво Галицько-Волинської Русі.
24. Музичне мистецтво Галицько-Волинської Русі. Хорова та інструментальна музика.
25. Загальна характеристика художньої культури польсько-литовської доби за періодами.
26. Світський і релігійний живопис польсько-литовської доби в Україні.
27. Мистецтво графіки, книжкова мініатюра польсько-литовського періоду.
28. Втілення ідей Ренесансу в художню культуру України.
29. Особливості музичної культури України XIV – XVI ст.
30. Архітектура і скульптура епохи Ренесансу в Україні.
31. Загальна характеристика художньої культури України XVII – XVIII ст.

32. Специфіка архітектури «козацького» бароко. Гетьмани-меценати.
33. Література й книгодрукування барокової доби.
34. Світський і релігійний живопис епохи бароко.
35. Музична і театральна культура епохи бароко.
36. Професійна хорова музика XVII ст. Бортнянський, Березовський, Ведель.
37. Загальна характеристика художньої культури України XIX ст.
38. Образотворче мистецтво першої половини XIX ст.
39. Архітектура і скульптура XIX ст.
40. Т.Г. Шевченко – титанічна постать художньої культури України XIX ст.
41. Характеристика музичної культури України у XIX ст.
42. С. Гулак-Артемівський і М. Лисенко – основоположники української композиторської школи.
43. Творчість західноукраїнських композиторів XIX ст.
44. Жанри й стилі образотворчого мистецтва другої половини XIX ст.
45. Поява закладів професійної мистецької освіти в Україні.
46. Театр українських корифеїв. Єлисаветград – колыска професійного українського театру.
47. Загальна характеристика художньої культури України XX ст.
48. Образотворче мистецтво початку XX ст.
49. Стиль модерн й напрями авангардизму в творчості українських художників.
50. Реалістичні традиції українського живопису.
51. Загальна характеристика музичної культури України XX ст.
52. Новаторські театральні експерименти початку XX ст.
53. Образотворче мистецтво 30-х – першої половини 50-х рр. XX ст.
54. Образотворче мистецтво другої половини 50-х – 80-х рр. XX ст.
55. Особливості розвитку мистецьких напрямів початку XXI ст.
56. Становлення і розвиток кіномистецтва в Україні.
57. Українське поетичне кіно. Видатні представники.
58. Українське анімаційне кіно.
59. Мозаїка сучасної музичної культури України.
60. Пошуки сучасного театру на зламі XX – XXI ст.

61. Показ фрагменту уроку з художньої культури України. Розгляд методів, прийомів, форм роботи й методичне обґрунтування використаних художньо-педагогічних засобів. Це питання є однаковим для всіх, під номером три в кожному білеті. Підготувати презентацію фрагменту уроку з курсу «Художня культура України», стисло розповісти його мету, завдання, хід уроку, обґрунтувати вибір відповідного обладнання, ілюстративного матеріалу тощо.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

Протягом терміну навчання на мистецькому факультеті студенти вивчають такі курси культурологічного і мистецького спрямування: «Культурологія», «Основи матеріальної культури», «Історія образотворчого мистецтва», «Історія зарубіжної музики», «Історія української музики», «Народознавство», «Історія світової художньої культури», «Світова художня культура з методикою викладання», «Релігієзнавство». Курс «Художня культура України» є одним із них. Лекційні, практичні заняття з вивчення цієї дисципліни починаються у 4-му семестрі. Протягом навчального року надаються консультації, працює студентський науковий гурток, до складу якого входять найбільш активні й зацікавлені студенти.

Дисципліна «Художня культура України», вивчає найбільш важливі тенденції розвитку вітчизняної художньої культури. В процесі читання лекцій викладач знайомить студентів із особливостями художньої культури й мистецтва України. Під час самостійної роботи, на яку студентам відводиться 92 годин, вони мають вивчити специфіку функціонування художньої культури України та її окремих регіонів (Полісся, Поділля, Наддніпрянщина, Закарпаття, Прикарпаття, Буковина тощо). Окрема тема є присвяченою вивченню особливостей художньої культури Кіровоградщини. Таким чином, міцно засвоївши даний курс, студент має бути озброєним необхідним комплексом знань, умінь і навичок, які напевно знадобляться йому під час здійснення майбутньої професійної діяльності.

Отже, на екзамені студенти першого бакалаврського рівня вищої освіти повинні продемонструвати глибокі знання теоретичних основ й практичних навичок засвоєних у результаті вивчення дисципліни «Художня культура України», показати володіння педагогічними і методичними вміннями та науковий підхід до розв'язання практичних проблем навчання і виховання у широкому спектрі мистецьких, культурологічних дисциплін.

Головною вимогою екзамену до рівня теоретичної підготовки студентів є демонстрація ґрунтовних знань основ вітчизняної художньої культури, інноваційних й перевірених часом методик навчання вищевказаної дисципліни, усвідомлення ролі і значення фахових, теоретичних, культурологічних, гуманітарних дисциплін, підсумком вивчення яких є засвоєння курсу «Художня культура України» в їхній майбутній професійній діяльності.

Відповідь студента на екзамені повинна підтвердити повноту знань категорійно-понятійного апарату з означеного курсу, свідчить також про якість засвоєння інших мистецьких, педагогічних, фахових дисциплін, загальну ерудицію й наявність специфічних компетенцій, які є необхідними для викладання шкільного предмета «Художня культура» у майбутньому. Окрім цього студент повинен показати володіння новими підходами до трактування окремих понять, розуміння їхньої сутності, а також знання

фактів, термінології, структур, принципів, законів, закономірностей, методів, засобів навчання і виховання тощо.

Студент бакалаврського рівня повинен продемонструвати здатність аналізувати і будувати реальний навчально–виховний процес, діапазон володіння вміннями й навичками операційного рівня, методичну грамотність, зокрема сформованість гностичних, конструктивно–планувальних, проектувальних і комунікативно–навчальних умінь.

Саме тому кожен екзаменаційний білет має наступну структуру: перше і друге питання теоретичного характеру, охоплюють різні періоди становлення й розвитку художньої культури України, третє питання має практичну спрямованість. Останє третє питання є однаковим в усіх білетах – воно полягає у презентації фрагмента уроку з української художньої культури для школярів відповідного віку. Як правило, в процесі підготовки цього питання студенти використовують власні розробки, які пройшли відповідну апробацію під час педагогічної практики. Готуючись до такої презентації студент аналізує методи, прийоми, форми роботи й методично обґрунтовує вибір використаних ним художньо–педагогічних засобів.

Чинна програма передбачає відведення значної кількості годин на самостійну роботу студентів, яка розглядається у навчальній практиці як один із засобів оволодіння поглибленими знаннями, вміннями та навичками. Це обумовлено тим, що кожен студент має отримати більший обсяг знань, умінь та навичок, ніж передбачено навчальним планом на аудиторних заняттях. Самостійна робота з дисципліни «Художня культура України» є органічним продовженням тих форм діяльності, які використовуються на лекційних, практичних заняттях.

Для організації ефективної самостійної роботи, яка полягає у підготовці тем, що виносяться на самостійне опрацювання, написання рефератів, доповідей тощо, студентам пропонується спеціальна науково–методична, художня література, підібраний за темами ілюстративний матеріал. Фундаментом самостійної роботи є свідомою робота студентів з першоджерелами з історії художньої культури, якісне опрацювання матеріалів лекцій, систематичне відвідування закладів культури (музеїв, виставок, концертів, перегляд віртуальних турів, екскурсій, освітніх мистецьких програм тощо) з метою накопичення культурологічного досвіду необхідного для професійної діяльності вчителя художньої культури.

Загалом, означений курс має 18 лекційних, 10 практичних годин, 92 години відводиться на самостійну роботу. Протягом навчального семестру викладач систематично надає студентам групи консультації, здійснює перевірку їхньої самостійної роботи.

Оскільки предмет «Художня культура» введено в навчальний план загальноосвітніх шкіл у якості нормативного відносно нещодавно, проблеми пов'язані з підготовкою майбутніх фахівців, формуванням й удосконаленням методики викладання цього курсу є актуальними для студентів, яким надається спеціалізація «художня культура».

Кожен студент під час проходження педагогічної практики проводить уроки художньої культури у закріплених за ним класах, складає плани–конспекти уроків, знайомиться з навчальними планами, вивчає досвід вчителів тощо. Якість продемонстрованого фрагменту уроку на певну тему, вміння адекватно підібрати ілюстративний матеріал, необхідну для дітей відповідного віку методику тощо, свідчить про наявність або відсутність комплексної теоретичної й практичної підготовленості випускника до педагогічної професії та здійснення функцій вчителя художньої культури й інших мистецьких дисциплін.

Під час консультацій, бесід із студентами викладач додатково ознайомлює їх з метою, завданнями, специфікою викладання художньої культури в загальноосвітній школі, допомагає у написанні рефератів на теми, перелік яких додається. Усе це також допомагає студентам більш якісно й свідомо підійти до підготовки екзаменаційних питань.

На початку навчального року усі студенти групи забезпечуються системою навчально–методичних засобів, передбачених для вивчення курсу: підручники, навчальні та методичні посібники, конспекти лекцій викладача, силабус дисципліни, збірка розроблених викладачем методичних рекомендацій, що містять теми лекційних і семінарських занять з відповідно підбраною літературою, словник термінів, тести й завдання для самостійної перевірки знань тощо.

Означені методичні матеріали передбачають можливість здійснення самоконтролю студентів в ході поточної і передекзаменаційної підготовки. Рівень підготовленості студентів визначає обсяг часу, який вони мають виділяти на засвоєння тих чи інших тем курсу.

Більш поглибленому вивченню студентами теоретичного матеріалу навчальної дисципліни, засвоєнню тем, що виносяться на самостійне опрацювання, формуванню умінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань повинні сприяти виконання індивідуальних творчих завдань, написання рефератів, наукових есе. Орієнтовні теми таких індивідуальних науково–творчих завдань містяться у цьому виданні.

Протягом 4–го семестру, в процесі проведення консультацій, практичних занять, викладач перевіряє ступінь готовності студентів до екзамену, контролює виконання завдань і тем, що виносяться на самостійне опрацювання. Контроль з боку викладача зазвичай проводиться у формі: співбесіди, перевірки конспектів, захисту рефератів, перевірки письмових завдань, колоквиуму, комплексного тестування, контрольної роботи тощо.

Таким чином екзамен складається з двох частин: *теоретичної* (у формі відповіді на теоретичні питання) та *практичної* (презентація фрагмента уроку з художньої культури України для школярів відповідного віку). Проведення такої презентації передбачає також аналіз методів, прийомів, форм роботи й методичне обґрунтування використаних художньо–педагогічних засобів.

Об'єкти оцінювання: знання та компетенції із вітчизняної художньої культури у межах вимог державних стандартів вищої освіти.

Мета: визначення рівня сформованості професійної компетенції – здатності виконувати функції вчителя художньої культури.

В процесі виконання третього завдання, що має практичну спрямованість студент першого бакалаврського рівня повинен:

- повідомити тему уроку,
- скласти й ознайомити екзаменатора з його планом–конспектом;
- розповісти, який ілюстративний матеріал було підібрано до вказаної теми, обґрунтує його доцільність;
- стисло повідомити зміст уроку, його тип, проаналізувати застосовані методи, прийоми й форми роботи тощо;
- обґрунтувати використані художньо–педагогічні засоби;
- продемонструвати сформованість педагогічних компетенцій, загальну ерудицію, широту кругозору, виразність мовлення, вміння спілкуватися з аудиторією.

Вимоги до кваліфікаційного завдання, що моделює діяльність вчителя художньої культури:

Виконане кваліфікаційне завдання має містити:

- обґрунтування моделі презентації, мети і методів роботи у контексті сучасної методики навчання, вимог педагогіки, психології;
- обґрунтування етапів, прийомів, засобів реалізації мети і завдань, використання різноманітних засобів навчання;
- дотримання норм часу в процесі висвітлення окремих складових завдання, логічності переходу від однієї частини теми до іншої;
- обґрунтування очікуваних результатів.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ НА ЕКЗАМЕНІ

Виходячи з вищевказаного, було вироблено такі критерії оцінювання знань студентів на екзамені, як:

- методична грамотність;
- рівень сформованості методичної, педагогічної та психологічної компетенцій;
- точність виконання завдання;
- коректність використання наочності (у тому числі ТЗН);
- здатність до обґрунтування методичних рішень;
- визначення очікуваних результатів.

Окрім цього, студент повинен надати вичерпну відповідь на запитання і зауваження екзаменатора.

Критерії оцінювання відповіді на теоретичні питання з курсу Художня культура України

Бал за теоретичну відповідь	Критерії оцінювання
20 – 25 балів	<p>Теоретичний зміст курсу <u>засвоєний повністю, сформовані</u> необхідні практичні навички роботи з засвоєним матеріалом, <u>усі передбачені навчальною програмою завдання виконані, якість їх виконання близька до максимальної.</u></p> <p>Студент має системні, повні, міцні знання в обсязі та в межах вимог робочої програми, усвідомлено використовує їх у стандартних та нестандартних ситуаціях.</p> <p>Уміє самостійно аналізувати та застосовувати основні положення теорії при вирішенні нестандартних завдань, робити правильні висновки, приймати рішення.</p> <p>Має сформовані міцні практичні навички. Уміє самостійно аналізувати, оцінювати, узагальнювати опанований матеріал, самостійно добирати та користуватися джерелами інформації.</p> <p>Студент у повному обсязі:</p> <ul style="list-style-type: none">- володіє теоретичним матеріалом і методикою його викладання;- засвоїв навички використання здобутих знань, умінь, навичок на практиці;- аналізує мистецькі твори різних жанрів;- систематизує, узагальнює, інтерпретує їх та розкриває зміст художнього образу;- розрізняє специфіку розкриття художнього образу в різних жанрах мистецтва (музика, література, архітектура, скульптура, живопис, графіка, декоративно–ужиткове

	<p>мистецтво, хореографія, театр, кіно);</p> <ul style="list-style-type: none"> - володіє професійною мистецтвознавчою термінологією; - вміє самостійно здійснити порівняльний аналіз різних епох (етапів) розвитку художньої культури, зокрема культурних особливостей тієї чи іншої цивілізації, країни; - здатен порівняти художні твори різних жанрів, виділити спільні й відмінні риси.
<p>13 – 19 балів</p>	<p>Теоретичний зміст курсу <u>засвоєний майже повністю</u>. Необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом <u>сформовані недостатньо</u>.</p> <p>Усі передбачені робочою програмою <u>завдання виконані, якись жодного з них не оцінена мінімальним балом</u>. Деякі завдання виконані з помилками, окремими незначними недоліками.</p> <p>Знання студента є достатніми, він застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, намагається аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки і залежність між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролює власну діяльність.</p> <p>Відповіді на питання логічні, аргументовані, хоч і мають неточності. Вільно усуває помилки й відповідає на зауваження.</p> <p>Для вирішення нестандартних завдань уміє самостійно аналізувати та застосовувати основні положення теорії із несуттєвими неточностями, робить правильні висновки.</p> <p>В цілому володіє теоретичним матеріалом і методикою його викладання; використовує набуті в процесі засвоєння курсу знання, уміння, навички; здійснює аналіз мистецьких творів різних жанрів, але мистецтвознавчою термінологією володіє недостатньо; інтерпретація художнього образу в тих чи інших мистецьких творах не завжди вірно відображує авторський задум.</p>
<p>8 – 12 балів</p>	<p>Теоретичний зміст курсу засвоєний <u>частково</u>. Необхідні практичні навички роботи з засвоєним матеріалом <u>сформовані в основному</u>. <u>Більшість робіт, передбачених програмою, виконано, але деякі з них мають недоліки, фактичні та змістовні помилки</u>.</p> <p>Студент у цілому правильно відтворює навчальний матеріал, знає основні теорії й факти, уміє наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок,</p> <p>Уміє робити окремі висновки, частково контролює власні навчальні дії.</p> <p>Під час відповіді допускає помилки, неточності у визначенні певних понять, користується термінологією, якій</p>

	<p>дає неправильні визначення. Урок з художньої культури розроблений частково, сформульовані мета і завдання не співвідносяться із змістом, ходом уроку. Знаннями, навичками студент володіє лише частково. Теоретичний матеріал був опанований фрагментарно; недостатньо володіє навичками аналізу мистецьких творів, методикою викладання і прийомами подачі навчального матеріалу; в мистецтвознавчій термінології та спеціальній літературі орієнтується на недостатньому рівні. Не цікавиться творчістю й діяльністю митців, власні судження не сформовані.</p>
<p>1 – 7 балів</p>	<p><u>Теоретичний зміст курсу не засвоєний. Необхідні практичні навички роботи не сформовані. Необхідні завдання не виконані або мають грубі помилки.</u></p> <p>Необхідна подальша значна робота (у тому числі й повторне вивчення курсу).</p> <p>Відповідь із суттєвими фактичними помилками. Студент неспроможний відтворити інформацію у певній послідовності, оперує лише загальними фразами. Називає лише окремі факти, дати, плутається у епохах, невірно вимовляє прізвища митців, не орієнтується у стилях, жанрах. Фрагмент уроку з художньої культури не продемонстровано і не підготовлено взагалі. Студент має низький рівень знань, не володіє професійною термінологією, основними культурологічними поняттями. Рівень мислення і мовленнєвої культури низький. Не цікавиться розширенням власного кругозору й накопиченням культурологічних знань.</p>

Критерії оцінювання відповіді на практичне питання з курсу Художня культура України

Критерії оцінювання практичного завдання	Розподіл балів			
	15–12 балів	12–9 балів	9–6 балів	6–1 балів
Методична грамотність	Презентація фрагменту уроку з художньої культури здійснено відповідно до вимог планування, цілей, визначення методичної структури та змісту заняття з урахуванням ступеня навчання, педагогічних та психологічних особливостей учнів	Презентація фрагменту уроку з художньої культури в основному здійснено методично грамотно, з урахуванням педагогічних та психологічних особливостей учнів, проте є незначні недоліки в дотриманні зазначених вимог	Презентація фрагменту уроку з художньої культури здійснено із недоліками стосовно зазначених вимог	Презентація фрагменту уроку з художньої культури здійснено безграмотно з точки зору методики викладання дисципліни
Точність виконання завдання	Мета та зміст уроку повністю відповідають поставленому завданню	Мета та зміст уроку в основному відповідають поставленому завданню	Мета та зміст уроку в основному відповідають поставленому завданню, але є суттєві недоліки	Мета та зміст запропонованого уроку не відповідають поставленому завданню
Коректність використання наочності (у тому числі ТЗН)	Заплановано використання технічних та інших засобів навчання	Заплановано використання ТЗН, але методика їх використання не є раціональною.	Заплановано використання наявних наочних посібників, але методика їх використання не є раціональною	Не передбачено використання ТЗН та наочності
Здатність до обґрунтування методичних рішень	Студент спонтанно і правильно реагує на запитання екзаменатора. Він здатний теоретично обґрунтувати вибір власних методичних рішень. Студент вільно і коректно користується методичною термінологією	Студент адекватно реагує на запитання екзаменатора, однак він недостатньо впевнено обґрунтовує вибір власних методичних рішень. Студент в основному правильно використовує методичну термінологію	Студент не зовсім адекватно реагує на запитання екзаменатора. Він відчуває труднощі в обґрунтуванні вибору власних методичних рішень, допускає значну кількість термінологічних помилок, що ускладнює розуміння змісту викладеного	Студент нездатний правильно реагувати на запитання екзаменатора. Він не може обґрунтувати вибір власних методичних рішень. Студент майже не користується методичною термінологією

Розподіл балів, які отримують студенти протягом семестру

Поточне тестування								
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	
5	7	7	5	7	5	7	7	

Самостійна робота	Підсумковий тест (екзамен)	Сума
10	40	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
74–81	C		
64–73	D	задовільно	
60–63	E		
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

А

«АПОСТОЛ» - перша книга надрукована в Україні. Вид. 1574 р. І. Федоровим і Львові. Відрізняється від московського видання «А». (1564), зокрема, гравюрним оформленням, а також наявністю післямови, що є автобіографічно-публіцистичним твором В. Федорова.

АБЕТКА – власна українська назва азбуки, утворена за вимовою перших двох літер алфавіту (а, б).

АВТОПОРТРЕТ – портрет художника, виконаний ним самим за допомогою одного чи кількох дзеркал. Один із жанрів у малярстві, графіці та скульптурі. А. відомий з античних часів. Окремі зразки А. трапляються в античному та середньовічному мистецтві. Як самостійна галузь художньої діяльності утвердився в епоху Відродження. Тоді ж склалися певні різновиди А. Перший відомий А. в українському живописі зображено на підписній іконі «Розп'яття» (1691, В. Липський). Перший А. як самостійний твір виконала А. С. Полуботок (1801).

АГІОГРАФІЯ (від грец. *hagios* — святий і *grapho* — пишу) – вид церковно-історичної літератури, що містить життєописання святих.

АДОРАЦІЯ — символ молитви, благання допомоги; благання пощади, прокляття; торжества перемоги; Богоматері, її заступництва. У світовій символіці широко відомий жест заступництва (молитви), коли обидві руки витягнуті вгору до Бога чи об'єкта поклоніння. Жест адорації мав певну символіку в язичництві. Зокрема, Велика Богиня слов'ян (Берегиня) зображувалась жінкою у довгому одязі з піднятими в молитві до сонця руками.

АЗБУКА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ СИМВОЛІКИ — символіка абетки, створеної братами Кирилом (Костянтином) та Мефодієм у 863 році.

АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ – творчо-наукова установа в галузі художньої культури. Заснована відповідно до Указу Президента України в грудні 1996 р. у м. Києві. Містить 5 структурних відділень: кіномистецтва, музичного, образотворчого, театрального мистецтва, теорії та історії мистецтв (мистецтвознавства).

АЛІМШІЙ, АЛШІЙ (бл. 1050 – 1114) – давньоруський живописець та ювелір, чернець Києво-Печерської Лаври. Навчався у константинопольських майстрів, які оздоблювали Успенський собор Києво-Печерського монастиря; разом з ними розписував фресками та прикрашав мозаїкою стіни храму, про що згадується у Києво-Печерському патерику XIII – XIV ст. Також написав

багато ікон самотійно. Одну з них, ікону Богоматері, Володимир Мономах подарував Успенському храму м. Ростова.

АМВОН (грец. підвищення) – підвищення перед вівтарем, з якого священик виголошує проповіді, Святе Євангеліє тощо.

АМІНЬ (від грец. і лат. amen — і давньоєвр. «Хай буде істинна») — слово, що вживається наприкінці християнських молитов, релігійних текстів, наприклад, євангелій, апостольських послань, як вияв повної згоди з істинністю їх змісту, підтвердження вірності Богові.

АМУЛЕТ – художній виріб зі скла, металу або каменю, котрому приписувалася надприродна здатність оберігати його власника від впливу злих сил.

АНАЛОЙ – високий, з нахиленою поверхнею столик у церкві, на який кладуть під час служби богослужбові книги, хрест, ікони тощо.

АНГЕЛ (від грец. angelos — вісник) — згідно з віровченням іудаїзму, християнства та ісламу, створені Богом безтілесні надприродні істоти, що повідомляють людям його волю. У схваленому християнською церквою творі Діонісія Ареопагіта «Про небесну ієрархію» (за євангельським сказанням, автор жив у I ст. й був суддею афінського ареопагу — найвищого органу судової влади у Стародавніх Афінах) виділяються 9 ступенів, або чинів А., об'єднаних у три лики залежно від їх наближеності до Бога.

АНДРІЙ БОГОЛЮБСЬКИЙ (бл. 1111—1174 рр.) — князь володимиро-суздальський (з 1157 р.), син Юрія Долгорукого. Об'єднав північно-східні землі Русі навколо Володимиро-Суздальського князівства. Боровся проти самовладдя бояр. У 1169р. захопив Київ. Убитий боярами у с. Боголюбіві.

АНДРІЙ ПЕРВОЗВАНИЙ — один із апостолів, учнів Ісуса Христа. Згідно з Євангелієм Андрій — рідний брат Петра. Первозваним його нарекли тому, що був першим, Ісус вибрав собі в учні. У православ'ї він відомий як першопрохідник на схід, «хреститель Русі», який з Босфору прибув до Феодосії, опісля — в Херсонес; відвідав Скіфію: Дніпром дійшов до майбутнього міста Києва, встановив тут свій хрест і прорік, що «на сіх горах засіє благодать Божія», і «буде град велик, і церкви многи імає Бог воздвигнути».

АНТИМІНС (від лат. antimensium) — чотирикутна льняна або шовкова хустка з зашитими рештками мощей, на якій зображено покладеного у гроб Ісуса Христа і 4-х євангелістів (по кутках). Винос і покладання А. на

престол — це неодмінний церковний ритуал перед звершенням таїнств причащення і освячення нових храмів.

АНТОНІЙ ПЕЧЕРСЬКИЙ (982—1073) — засновник Києво-Печерського монастиря, найвизначніший релігійний діяч Київської Русі. Народився на Чернігівщині. Мав світське ім'я Антипа. У ранній молодості прийняв постриг. На початку 50-х рр. XI ст. оселився в печері поблизу с. Берестова, почав збирати братію. Невдовзі Печерський монастир став найбільшим і найавторитетнішим духовним осередком не тільки Києва, а й усієї Русі. Похований у Ближній печері Києво-Печерського монастиря (вона ще має назву Антонієвої).

АПОКРИФИ (від грец. *apokryphos* «таємний, прихований») — релігійні твори на біблійні теми, не прийняті церквою. До східних слов'ян А. прийшли з Візантії та Болгарії (XI-XII ст.). Ортодоксальна церква не сприймала А., накладала на них заборону. Так з'явилися індекси «ложних книг», відомі вже в киево-руську добу, приміром, у складі «Ізборника Святослава» (1073).

АПОЛОГЕТИКА (від грец. *apologetikos* — захищати) — збірна назва для творів ранньохристиянських письменників, у яких захищаються догми християнства.

АПОСТОЛИ — персонажі культового мистецтва, які уособлювали 12 учнів, послідовників Христа. Зображення апостолів відомі з пам'яток візантійського та давньоруського мистецтва. Тему апостолів відображено у *настінних розписах* храмів Київської Русі.

АПСИДА (від грец. *дуга, склепіння*) — східна частина храму, де міститься вівтар. Має форму напівкруглого, прямокутного чи багатокутного виступу будівлі, перекритого півкуполом.

АРХАНГЕЛ — у християнській іконографії зображення вищого за рангом янгола у вигляді чоловічої постаті з крилами за спиною.

АСКОЛЬД І ДІР — напівлегендарні постаті, згадувані в «Початковому літописі». У згадуваному творі йдеться про те як київські князі Аскольд (?—882), нащадок Кия, прямий спадкоємець київського престолу, останній представник першої династії давньоруських правителів змінив при владі свого брата Діра. Заради піднесення політичного авторитету перейняв на себе титул кагана, що дорівнював імператорському. Тим актом Русь стала врівень з Візантією та Хозарією — найсильнішими тогочасними державами. Наслідком переможного походу 874 р. було перше хрещення Русі та заснування Київської єпархії, тобто митрополії. Аскольд трагічно

загинув внаслідок перевороту й захоплення Києва військом князя Ігоря Рюриковича. Поховано Аскольда на горі в Києві (Аскольдова могила).

АСКОЛЬДОВА МОГИЛА — частина природно-архітектурного парку на правому березі Дніпра, за літописом, місце загибелі київських князів Аскольда і Діра. За проектом А. Мезенського тут було споруджено ротонду з колонадою в класичному стилі - чудову пам'ятку архітектури поч. ХІХ ст.

АБСТРАКТНЕ МИСТЕЦТВО – безпредметне мистецтво, що виникло на початку ХХ ст. Його ще називають «малярством дії». Художники цієї течії прагнуть за допомогою довільних форм, ліній і колірних плям виразити нав'язні їм образи і враження, цілком відмовляючись від реалістичного зображення предметів і явищ. Серед різновидів А. м. – абстрактний імпресіонізм, абстрактний експресіонізм тощо.

АБСТРАКТНИЙ ЕКСПРЕСІОНІЗМ – один із найвпливовіших напрямів абстрактного живопису 40-50-х років ХХ ст., що виник у США. Принцип абстрактного експресіонізму полягав у відмові від попереднього задуму та планомірно вибудованої форми. Художник культивував спонтанно манеру письма та вільні імпровізації на полотні.

АБСТРАКТНИЙ ІМПРЕСІОНІЗМ (лат. відокремлений і франц. враження) – течія в абстрактному експресіонізмі, представники якої використовували у своїй творчості техніку малярства К. Моне, де головним вважалося поєднання фарб («хор фарб і ліній»), котрі утворювали поверхню картини, а не її конкретний зміст.

АБСТРАКЦІОНІЗМ (від лат. abstractio - букв. відхилення, або далекий від дійсності і abstractus - відокремлений, відірваний, виділений) - 1. Творчий метод абстрактного (безпредметного, нефігуративного) мистецтва, для якого характерна відмова від зображення форм реальної дійсності. 2. Формалістична течія в мистецтві ХХ ст., зокрема, напрям в образотворчому мистецтві *модернізму* ХХ ст.

АБСУРДУ МИСТЕЦТВО, АБСУРДИЗМ - один з проявів авангардизму в художній культурі модернізму. Поняття пов'язане з комплексом явищ у літературі (т.зв. «драма абсурду») і театральному мистецтві (так званий театр абсурду) на Заході у 50-60-х роках ХХ ст. В основі світогляду абсурдистів є теза філософії екзистенціалізму про абсурдність буття, безглуздість людського існування.

АВАНГАРДИЗМ (франц. avantgardisme, від франц. avant-gard; букв.-авангард - передовий) - передовий загін, передова охорона) - 1. Умовна назва багатьох антиреалістичних течій у літературі й мистецтві ХХ ст. 2. Термін,

яким називають особливий рух у художній культурі, зокрема, у літературі та мистецтві ХХ ст., передусім уся сукупність різноманітних модерністських течій у мистецтві.

АВТОХТОНИ — перші мешканці країни чи їх нащадки (у протилежність народам, що прибули на дану територію). Грецька назва «автохтони» відповідає римській «аборигени».

АВТОХТОННА КУЛЬТУРА - загалом корінна, місцева культура. Тобто прадавня традиційна культура, притаманна корінному населенню (автохтонам-аборигенам) певної місцевості. Зокрема, це культура населення, яке одвіку незмінно проживає на відповідній території (напр., китайці в Китаї, японці в Японії, різноманітні негроїдні народи і племена в Африці, індіанці в Америці та ін.).

АМФПРОСТІЛЬ (грец. з обох боків і простіль – той, що має колони з передньої сторони) – тип давньогрец. храму з колонними портиками на передньому і задньому фасадах.

АМФІТЕАТР – 1. У Стародавній Греції та Римі будівля для видовищ овальної або круглої форми з ареною посередині, навколо якої уступами розташовані місця для глядачів. 2. Місця в сучасних театральних-циркових залах, розташовані відразу за портером.

АНІМАЛІСТИЧНИЙ ЖАНР (від лат. animal — тварина) — зображення тварин у живописі, скульптурі, графіці, декоративно-ужитковому мистецтві. А. ж. розвивається у світовому мистецтві з часів палеоліту до наших днів.

АНІМІЗМ (від лат. anima, animus — душа, дух) — віра в духів і безсмертну душу. Одна з давніх форм релігійного світосприймання. Однією з причин виникнення віри в духів і душу було незнання, невміння пояснити ті психічні явища, які повсюдно супроводжували людину: народження, смерть, сон, сновидіння, галюцинації, втрата притомності тощо.

АНТИ — південно-східна група давньослов'янських племен, котрі жили переважно на території лісостепу Східної Європи з 2-ї половини IV ст. до початку VII ст. Візантійські автори VI—VII ст. характеризували А. як міцне політичне об'єднання з сильною військовою організацією. Відомі імена антських вождів — Бож, Межимір. Український історик М. С. Грушевський вважав А. прямими предками сучасних українців.

АНТИМИСТЕЦТВО (від грец. anti - префікс, що означає протилежність, протидію, ворожість, і мистецтво) - 1. Букв. Діяльність, протилежна, ворожа мистецтву в класичному розумінні цього слова, яка є

його антиподом, суперечить, протидіє йому. Прикладом такого заперечення класичних традицій мистецтва є, зокрема, «творчість» дадаїстів та абсурдистів, представників так званого *мінімального мистецтва*.

АНТИМІНС (від лат. *antimensium*) — чотирикутна льняна або шовкова хустка з зашитими рештками мощей, на якій зображено покладеного у гроб Ісуса Христа і 4-х євангелістів (по кутках). Винос і покладання А. на престол — це неодмінний церковний ритуал перед звершенням таїнств причащення і освячення нових храмів.

АНТИЧНЕ МИСТЕЦТВО (від лат. *antiquus* — давній) — мистецтво високорозвинених рабовласницьких суспільств Середземномор'я та Передньої Азії у I тис. до н. е. (Греція та елліністичні держави, Римська республіка) і в 1-й пол. I тис. н. е. (Римська імперія). А. м. пройшло в своєму розвитку такі основні етапи: *архаїку, класику, еллінізм, римське мистецтво*.

АНТРОПОМОРФНИЙ, АНТРОПОМОРФІЗМ (від грец. людина і форма) — наділений людськими властивостями предмет, явище природи, зображення богів у людській подобі. У творах мистецтва А. — уподібнення формам людського тіла геометричних об'ємів, що виконують ужиткову конструктивну форму, як напр., колона у вигляді людської фігури, посудина у формі голови людини тощо, в орнаментиці середньовічних *орнаментів* — зображення всіляких чудовиськ, химер, тварин, птахів із частинами людського тіла тощо.

АНТРОПОНІМІЧНА СИМВОЛІКА — символіка власних назв, а саме імен, прізвищ, прізвиस्क людей. У багатьох роботах з окультизму, астрології були спроби пояснити символіку імен в цілому і складових його елементів (букв, звуків, їх комбінацій тощо). Звідси походить давній звичай табуації (заборони) багатьох імен. За давньою українською традицією надане дитині ім'я зберігалося в таємниці до набуття нею семи років. Слов'яни-язичники вірили в назви-талісмани, слова-заклинання, імена-символи.

АРХЕОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА — одне з основних понять археологічної науки, під яким розуміють групу пам'яток (поселень, могильників) певної території і часу, що характеризуються спільними ознаками їхніх речових комплексів. А. к. одержує умовні назви від певної характерної риси даної культури: форми глиняного посуду (кулястих амфор культура), орнаментации посуду (лінійно-стрічкової кераміки культура), форми поховань (ямна культура) або назви місцевості, де було вперше виявлено й досліджено пам'ятки даного типу (Трипільська культура).

АРХЕОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ — матеріальні залишки людської культури, що збереглися на поверхні землі, під землею або під водою і є

об'єктом археологічних досліджень. А. п. – речові джерела, що висвітлюють минуле людського суспільства, його культурну еволюцію.

Б

БАНДУРА — український народний струнний щипковий інструмент; тип лютні, відомий під назвами: пандура, тандура, тунбура, думбура та ін.; в Україні з 80-х рр. XVI ст. переважно у шляхетському середовищі (народний відповідник звався кобза, у XVIII ст. зник з ужитку, а слово стало синонімом Б.). Корпус має овальну грушоподібну асиметричну форму, струни різної довжини, в т.ч. короткі (приструнок).

БЕРЕСТЯНІ ГРАМОТИ — давньоукраїнські тексти, розміщені на бересті (корі берези) шляхом видавлювання чи видряпування спеціальною паличкою — писалом. За змістом — це короткі листи світського характеру, доручення, боргові зобов'язання, чолобитні, любовні послання, учнівські справи тощо.

БІБЛІЯ (від грец. *biblia* — книги) — священна книга християнства та іудаїзму (Старий Заповіт). Виникла протягом I тис. до н. е. та I–II ст. н. е. шляхом відбору, редагування та канонізації (грец. *kanon* — правило, зразок) текстів, які іудейські, а пізніше християнські традиції вважали богонатхненими. Складається з 2-х частин — Старого Заповіту, визнаного іудеями та християнами, і Нового Заповіту — власне християнської частини Біблії.

БЛАГОВІЩЕННЯ — один з дванадцяти головних свят християнської релігії православного напрямку. Святкування відбувається 7 квітня (за новим стилем) й зазвичай передує святу Великодня. Б. є символом пробудження життєвої сили природи, воскресіння землі; у християнстві — символ початку Дня спасіння людства; Таїни богонародження.

БЛИСКАВКА — символ світла й освіти, духовного осяяння, одкровення; початку весни; емблема влади, швидкості; появи божества, знак суду і гніву Господнього на нечестивих; несподіваного одкровення, Істини, що проникла через час і простір. У міфології українців головними розпорядниками грому і блискавки є архістратиг Михаїл та архангел Гавриїл. Вони застосовують Б. для ураження і винищення чортів.

БОГОРОДИЦЯ — у християнстві — діва Марія, мати Ісуса Христа, яка народила його від непорочного зачаття. З поширенням християнства культ Богородиці зливається з місцевими віруваннями і залежно від соціальних умов набуває різного характеру: у Західній Європі за часів феодалізму він перетворився на культ Мадонни, на Русі злився з язичницьким культом богині землі й родючості, поступово його витіснивши.

БОГОСЛУЖБОВІ КНИГИ — книги, які містять правило та опис порядку богослужінь, а також тексти для них. У православ'ї для треб (хрещення, вінчання, похоронної відправи тощо) використовується «Требник», для проведення літургії, інших церковних служб використовується «Служебник», «Часослов», «Чиновник», «Триодь» тощо.

БОГОСЛУЖІННЯ — відправлення певних релігійних обрядів. Б. поділяються на т. зв. суспільні, чи, власне, богослужіння, і приватні (треби) — на замовлення окремих віруючих.

БОЖНИК — кутоподібна дерев'яна поличка різноманітної конструкції для ікон. Зовні декоративно оздоблювали профілюванням, різьбленням, інкрустацією, декоративним розписом. Зазвичай Б. або ікону прикрашав вишитий рушник. Як правило, мотив вишивки відповідав певному релігійному святу або діянням святого, на ікону котрого він накладався.

БОНДАРСТВО (художнє) — виготовлення декоративно-ужиткових речей із тесаних клепок і гнутих обручів або технікою видовбування зі вставним Дінцем (барила, бочівочки, сільнички, цеберки тощо). Оздоблювалось випалюванням, різьбленням і декоративним розписом. Орнаментация рослинна або геометрична. Б відоме на території України з I ст. н. е., поширилось у Київській Русі у X-XI ст.

БРАТСТВА ЦЕРКОВНІ — національно-релігійні громадські організації православних міщан в Україні і в Білорусії, які виникли у XVI ст. Хоча братські громади створювалися при церквах, але їхні функції були не лише релігійними. Б. ц. захищали інтереси українського населення, мали свою власність, яку використовували для надання матеріальної допомоги своїм членам. При Б. ц. існували видавництва, школи, шпиталі.

БУКВИЦЯ — давньоруська назва ініціалу; велика літера, що розміщується на початку тексту книги, розділів частин або абзаців. Є найдавнішим елементом оформлення книги. В давньослов'янських книжках для оформлення Б. використовували різноманітні фарби. Широкого розповсюдження у Б. набув орнаментований мотив — плетінка — зображення химерних тварин, що сплітаються в декоративний візерунок.

«БАБИ КАМ'ЯНІ» - стародавні кам'яні скульптурні зображення людини (заввишки до 4 м.), поширені у кочових народів Європи та Азії. Ставили на могилах, що було пов'язано з культом предків. «Б. к.» відомі у степовій частині України від енеоліту до Середньовіччя (XIII ст.).

«БАРАНЯЧІ РОГИ» (брани, баранці, баранчики) — народний орнаментальний *мотив*, для якого характерні подвійні спіральні елементи

криволінійних (*розписи, витинанки, вироби з дерева та металу*) або стилізовано-прямокутних (*вишивка, ткацтво* тощо) абрисів.

«БАРВІНОК» - народний орнаментальний мотив у формі хрещатих листочків, близьких до натуральних. Мотиви відомі на території України з мистецтва трипільської культури і поширені по всій лісостеповій зоні України та на Прикарпатті. Листочки komponуються симетрично або вільним малюнком, іноді стилізуються правильними геометричними фігурами.

БАРЕЛЬЄФ (франц. — низький рельєф) – різновид випуклого рельєфу, в якому скульптурне зображення або орнамент виступають над площиною поверхні не більше, ніж на половину власного об'єму. Б. найбільш розповсюджені в настінних скульптурних зображеннях, медальйонах тощо.

БАРОКО (від іт. *barocco* — вигадливий, химерний)– художній стиль кінця XVI – серед. XVIII ст. в мистецтві європейських країн, головним чином в Італії, а також в Іспанії, Фландрії, Німеччині, Франції та ін. Бароко, подібно до Ренесансу, є і назвою цілої культурно-історичної епохи. В Україні Б. — домінуючий стиль у мистецтві XVII–XVIII ст. Українське Б. має свої особливості, зумовлені, зокрема, поєднанням національних традицій з культурними здобутками інших народів. Найвиразніше стиль Б. проявився в архітектурі.

БЕЗПРЕДМЕТНЕ МИСТЕЦТВО - інша назва *абстракціонізму* - однієї з авангардистських течій у сучасному модерністському мистецтві. У його витоків лежить творчість російського художника В. Кандинського та нідерландського живописця П. Мондріана, які на початку XX ст. визначили два головні напрями і методи абстракціонізму: абстрактний експресіонізм та геометричний абстракціонізм.

БЕРЕГІНЯ – міфологічний персонаж у східних слов'ян. Ототожнювалася з фантастичними істотами, які, за повір'ями, населяли навколишню природу (русалки, мавки тощо), або з образом жінки – праматері – уособленням вічного колообігу життя; наділялася магічною силою. Мотив Б. набув поширення у декоративно-ужитковому мистецтві, зокрема у ювелірній справі, художній вишивці. Б. зображували у повен зріст з піднятими догори руками – у позі благання. Пізніше, за часів християнства, образ Б. злився із образом Богоматері.

БИК — символ бога землі, плодючості, сили Сонця; чоловічої потенції, працелюбності, фізичної сили, здоров'я. Бик, корова — священні тварини. Майже всюди Б. вважався джерелом плодючості.

БІЛОБОГ («ДІД») – у дохристиянській міфології наддніпрянських слов'ян головний бог добра, творець землі, води та світла; син Рода, батько Перуна, господар Вирію та повелитель інших богів. Народні легенди зображують Б. захисником людей, який веде постійну боротьбу зі своїм братом Чорнобогом (символ боротьби добра і зла).

В

«ВАРВАРСЬКЕ» НАСЕЛЕННЯ — загальноприйнятий термін назви племен, народів античного часу, які межували з античними державами, але самі перебували ще на стадії родового ладу; «варварами» давні греки називали своїх нецивілізованих сусідів.

ВІДРОДЖЕННЯ, РЕНЕСАНС (франц. Renaissance, іт. Rinascimento) — епоха в історії культури країн Західної і Центральної Європи, а також деяких країн Східної Європи (в Італії — XIV–XVI ст., в ін. країнах — кін. XV–XVI ст.). Розрізняють раннє В. (XV ст.), високе В. (кін. XV — 1-ша чверть XVI ст.), пізнє В. (2-га — 3-тя чверті XVI ст.). Епоха В. характеризувалась значним розвитком архітектури, театрального мистецтва й музики. Філософія в той період перестала бути служницею богослов'я, переосмислювалася по-новому антична філософська спадщина. Особливо популярними стали ідеї пантеїзму і неоплатонізму.

«ВІТРЯК» «МЛИН» «МЛИНКИ» - український народний орнаментальний мотив, поширений на всій території України у писанках, ткацтві, вишивці тощо. Специфічна його риса – геометрична хрестова композиція. Ранні аналоги «В.» зустрічаються в орнаментиці Близького Сходу та Середньої Азії, енеолітичних пам'яток України та Молдови (V – III тис. до н. е.).

В'ЯЗЬ – декоративне письмо, характерне для візантійських, давньослов'янських рукописних та першодрукованих книг. Є написом, літери якого переплетені в складний орнамент. Упорядження цього напису здійснюється двома шляхами: злиттям або зменшенням літер та оздоблення їх орнаментованими елементами.

ВЕЛИКДЕНЬ (свято Воскресіння Божого, Пасха) — найстаріше і найважливіше християнське свято, що відзначається в першу неділю після весняного рівнодення і наступного за ним повного місяця, у пам'ять Воскресіння Ісуса Христа: кожна неділя є спомином В. На Україну свято В. прийшло разом з християнством. Тут воно запозичило дуже багато із весняних обрядів язичницького культу (випікання пасок, взаємне цілування — христосування, виготовлення крашанок, запалювання багать тощо).

ВЕРТЕП (у старосл. «вертеп» — печера) — народний театр маріонеток, розповсюджений переважно на Україні з кінця XVI ст., відомий також у Білорусії. Дія вертепної драми відбувалася у двоярусній дерев'яній коробці, відкритій з одного боку. На верхньому майданчику зображувалися сцени релігійного характеру, у яких головною темою було народження Христа і спасіння його від царя Ірода, котрий не аказав перебити усіх іудейських малюків; на нижньому — побутові інтермедії, героями котрих були Запорожець, Солдат, Циган, Дід, Баба, Піп, Чорт та інші.

ВЕСНЯНКИ — вид народно-обрядової творчості у східних слов'ян. Хорові пісні з іграми й танцями, в яких органічно поєднані слово, рух і мелодія. Виконувалися навесні, коли пробудження природи символізувало початок нового року. Після християнізації східних слов'ян В. виконувалися під час православних свят (Євдокії, «теплого» Олексія, Благовіщення, Пасхи та ін.).

ВИДУБИЦЬКИЙ МИХАЙЛІВСЬКИЙ МОНАСТІР — заснований в XI ст. кн. Всеволодом Ярославовичем на правому березі Дніпра поблизу Києва як князівський. Головний собор — Михайлівський, побудований у 1070–1088 рр. Ігумен В. М. м. Сильвестр — один із редакторів «Повісті времених літ» (1116). За впливом і багатством В. М. м. в окремі періоди суперничав з Печерським монастирем, користувався підтримкою меценатів Б. Хмельницького, П. Дорошенка, І. Мазепи, київських митрополитів.

ВИРІЙ, ІРІЙ, УРАЙ — у давньоукраїнській міфології тепла вічнозелена сонячна країна, розташована далеко за морем на сході, де живуть боги та душі померлих, зимують птахи та змії. Асоціюється з верхівкою Світового Дерева — Прадуба, де перебуває першобог Сокіл (або Род).

ВИШИВАНКА — українська чоловіча або жіноча сорочка, оздоблена вишивкою.

ВИШИВКА — художньо-декоративний виріб з тканини або шкіри, оздоблений одно- або багатоколірними нитками методом вишивання. Найрозповсюдженіші види В. виконані двома видами швів — лічильним та по вільному контуру. Лічильний (хрестиком, на півхрестиком тощо) шов виконується на основі лічби ниток тканини (або канви). Вишивання по вільному контуру виконується «гладдю» по заздалегідь нанесеному на тканину малюнку.

ВІВТАР (лат. altaria — високий жертвник) — символ неба, місце особливого перебування Бога. Підвищене місце у східній частині храму — апсиді; східна частина храму, піднята над підлогою на дві-три сходинки. У православних церквах В. відгороджено від решти приміщень іконостасом.

Тут розміщено престол. Згідно з православними канонами, вхід у В. неосвяченим особам та жінкам заборонений.

ВІНОК – дівочий головний убір, поширений із часів Київської Русі. Символ повноліття дівчини і символ нареченої. В були звитими або обручеподібними. Побутували на всій території України. В. – складна об'ємпросторова композиція з живих, паперових, воскових квітів. В. прикрашали кольоровими стрічками, металевими блискітками, перлами, коштовними камінцями, фарбованим пір'ям тощо.

ВІРИ, НАДІЇ, ЛЮБОВІ І СОФІЇ СВЯТО — день пам'яті чотирьох римлянок, замучених імператором Адріаном у II ст. за те, що вони прийняли християнство і відмовилися на суді зректися від своєї нової віри «без всякої боязні». Дочки Софії, які одержали свої імена у відповідності з трьома християнськими чеснотами, зазнали страшних знущань, але вони були готові спокійно відійти у потойбічний світ. Поховавши дочок, Софія на третій день померла. Свято на їх честь відзначається 30 вересня за новим стилем.

ВІТЕР — символ духу, дихання Всесвіту; невловимості, неусвідомленості; швидкості; якоїсь звістки (як правило, однієї); шкоди, руйнації і водночас оновлення. В. — конкретне вираження однієї з основних стихій світобудови повітря (інші — Земля, Вода, Вогонь). В українському фольклорі і в поезії широко використовується народна символіка, пов'язана з вітром.

ВОГОНЬ — символ духовної енергії; перетворення і переродження; руйнівної і водночас народжуючої сили; кохання, плодючості; багатства, щастя, сімейного добробуту; сонця; зв'язку з небесним світом; роду; сили; очищення від зла; бога; потойбічного світу. В Україні магічну, очищувальну силу мав купальський В.

ВОДА — символ першоматерії, плодючості; початку і кінця всього сущого на Землі; Праматері Світу; інтуїтивної мудрості; у християнстві — символ очищення від гріхів (в обряді хрещення); смерті і поховання; життя і воскресіння із мертвих; чистоти і здоров'я; чесності й правдивості; кохання; сили; дівчини та жінки. Символіка В. надзвичайно багата і глибока.

ВОДА СВЯТА (ЖИВА) — символ зовнішнього та внутрішнього очищення; здоров'я, богатирської сили; оберегу від нечисті; воскресіння, духовного відродження. Із сивої давнини вода глибоко шанувалася всіма народами світу. Особливо цілющою вважалася свята (свячена) В. — святовечірня, йорданська, стрітенська. Освячена в церкві, вона широко використовувалася у побуті.

ВОЛОС, ВЕЛЕС – у дохристиянських віруваннях східних слов'ян один із головних богів, покровитель скотарства і музик, захисник людей і тварин від громовержця Перуна, володар світу мертвих, зцілитель, учитель волхвів. З прийняттям християнства образ В. злився з образами святих Власія, Миколи, Юрія.

ВОЛХВИ – у східних слов'ян жерці, служителі язичницького культу; у християнських переказах – царі, маги, мудреці-астрологи, які прийшли з дарами вклонитися новонародженому Ісусу Христу. В українській іконографії утвердився характерний для середньовічної Європи сюжет про трьох волхвів, що відображено у творах монументального та станкового малярства.

Г

ГЛАГОЛИЦЯ — одна з двох найдавніших слов'янських азбук. Подібна до кирилиці за буквеним складом, алфавітним порядком, звуковим значенням і назвами букв. Більшість літер в обох азбуках мала й цифрове значення. Від кирилиці відрізняється складнішим накресленням і кількістю букв (у Г. — 40, а в кирилиці — 43). Пам'ятки глаголичного письма, що дійшли до нас, датуються X – XI ст. З часом Г. повністю витіснила кирилиця.

ГОЛГОФА (від арамейськ. гулгулта — череп) — пагорб поблизу Єрусалима, на якому у стародавніх євреїв страчували злочинців. На Г., за євангельськими оповідями, був розп'ятий на хресті Ісус Христос. У християнстві Г. є символом мук, страждань і терпінь.

ГОНЧАРНІ ВИРОБИ – у вжитковому мистецтві вироби з випаленої кольорової глини, що мають пористу структуру й покриті прозорою *глазур'ю* або *ангобом*. До Г. в., головним чином, належить посуд найпростішого типу, виготовлений на гончарному крузі. В широкому значенні термін Г. в. може охоплювати *майоліку* і навіть *кераміку*.

ГУСЛІ — старовинний народний струнно-щипковий інструмент, на якому грали обома руками, поклавши його на коліна.

Д

ДАЖБОГ (ДАЖДЬБОГ) — сонячний бог, якому поклонявся весь слов'янський світ, має прозору назву: даждь — «дай» і бог — близьке до «багатства», тобто Д. — податель добра, багатства; він також є богом земного достатку, що символізується врожаєм жита й пшениці.

ДЕІСУС (деісусний чин) – у давньоруському малярстві композиція із зображенням Христа посередині, Богоматері та Івана Хрестителя обіруч.

Іконописний Д. складався з трьох самостійних ікон, із яких центральна зображувала Христа.

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО — мистецтво створення ужиткових та побутових предметів, що містять у собі художньо-естетичні атрибути й призначені не тільки для задоволення практичних потреб, але й для прикрашення житла, архітектурних споруд тощо. До галузі Д.-п. м. належить художньо виготовлені меблі, посуд, одяг, килими, вишивки, ювелірні вироби тощо, а також орнаментовані розписи, скульптурно-декоративне оздоблення інтер'єрів та фасадів споруд, облицювальна кераміка, вітражі тощо. Осередки Д.-у. м. в Україні склалися історично (Бубнівка, Дибинці, Дігтярі, Ічня, Клембівка, Косів, Кролевець, Опішня, Петриківка, Решетилівка, Яворів та ін.).

ДИТИНЕЦЬ — укріплена центральна частина оборонної споруди. Частіше вживається словосполучення Д. кремля.

ДОЛИЧНЕ ПИСЬМО – термін давньоруського малярства, що означає виконання краєвиду, архітектури, начиння, одягу – усього іншого, окрім обличчя та неприкритих одягом частин тіла.

ДРІБНА ПЛАСТИКА, ДРІБНІ ФОРМИ – у прикладному мистецтві дрібні статуетки з порцеляни, мармуру, металу та ін. матеріалів, що слугують елементами побутового облаштування та прикрашування помешкань. У склоробстві – невеликі вироби зі скла (мініатюрна декоративна скульптура), що самою концепцією наслідують керамічні іграшки.

ДУХ — у релігії та міфології надприродна сутність, яка уособлює людські мислення, свідомість, психічні здібності. У релігійному та ідеалістичному світогляді Д. розглядається як первинне щодо природи. У релігіях під Д. розуміється особливий нематеріальний початок, розумний і самодостатній, тобто божество. Звідси походить і положення християнського віровчення про третю іпостась святої Трійці — Дух Святий.

ДУХ СВЯТИЙ — символ третьої особи Трійці; діючої сили Божественного натхнення (в іудаїзмі); наставника; надихаючої творчої сили; безсмертя; світла; відродження; розуму; любові до Бога; очищення; пророцтва. У святих таїнствах Дух Святий просвічує віруючих світлом Христового вчення, зігріває серця любов'ю до Бога і ближнього та очищає їх від усякої гріховної скверни.

Є

ЄВАНГЕЛІСТ (грец.) — 1. Кожний з чотирьох, визнаних християнською церквою, укладачів ранньохристиянських творів — Євангелій. 2. Член секти євангелістів.

ЄВАНГЕЛЬСЬКИЙ СЮЖЕТ – в образотворчому мистецтві композиція на тему Нового Заповіту Біблії – канонічних сюжетів християнства, викладених у чотирьох книгах: від Матвія, Марка, Луки та Іоанна. Зустрічається також зображення самих євангелістів – авторів названих книг з їх символами: Матвія – з янголом (символ розуму); Марка – з левом (символ сили); Луки – з биком (символом працьовитості); Іоанна – з орлом (символ прозорливості).

ЄВШАН — ЗІЛЛЯ (ПОЛИН) — символ пам'яті; рідної землі, Батьківщини, своєрідний пароль українців. Євшан — зілля (полин) — степова запашна рослина із червоним або пурпуровим цвітом. У Біблії слово «полин» нерідко поєднується зі словом «яд». Грішники часто зазнають кари Господньої саме полином. Образ «євшан — зілля» став літературною традицією. Він зустрічається у творах І. Франка, М. Вороного, Л. Забашти, М. Чабанівського, В. Коломійця, О. Гончарова та ін.

Е

ЕКСПРЕСІОНІЗМ (від франц. *expression* - вираження, виразність) - напрям, що існував у європейському мистецтві й літературі в перші десятиліття ХХ ст., відобразив глибоку кризу тогочасної суспільної свідомості. З Е. пов'язане виникнення художнього *модернізму*. Особливо був поширений у Німеччині, Австрії, Франції та інших країнах Заходу. Художники-експресіоністи бачили внутрішній світ у неспокійному русі, неусвідомлено хаотичному зіткненні сил, ворожих «природній» людині.

З

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ХРИСТІЯНСТВА НА РУСІ — прийняття християнства наприкінці Х ст. як державної релігії в Київській Русі, відоме також під назвою «хрещення Русі». Як свідчить історична наука, цей процес розпочався задовго до правління київського князя Володимира Святославовича і тривав багато десятиліть після нього. Серед панівних верств християнство поширилося вже в середині ІХ ст.

ЗЕЛЕНІ СВЯТА — символ єднання людини з силами природи та потойбічним світом; сонця, сонячного культу; торжества життя; розквіту дерев, квітів і трав; часу найбільшого буяння сил життя. Уже й сама назва З. с. дуже стародавня, далеко передхристиянська. Головна мета цих свят — поклоніння Сонцю, Сонячному культу та культу покійників, а також поклоніння деревам, квітам.

ЗЕМЛЯ — символ астральний і космічний; матері-годувальниці; Вітчизни; духовності; життя; багатства; щедрості; родючості; плодючості; позитивного і негативного начала; світла і темряви; гріхопадіння, місця

вигнання людини з раю. До землі український народ почуває глибоку повагу, яка часом межує з обожненням. Землю називають святою і матір'ю, бо з неї створено першу людину, окрім цього земля годує всіх людей і тварин.

I

ІДОЛ – первісно невелика за розміром статуетка з каменю, кістки, дерева або глини, котрі виготовлялися за часів палеоліту. Їм приписували магічне та культове значення. У ширшому значення – об'єкт ритуального поклоніння силам природи.

ІЄРАРХ (від грец. hieros — священний і arche — влада) — представник вищого християнського духовенства (папа, патріарх, митрополит, кардинал, архієпископ, єпископ).

ІКОНА (від грец. eikon — зображення, образ) — у християнстві (православ'я, католицизм) — живописне, мозаїчне або рельєфне зображення, яке має священний характер. У широкому розумінні — зображення Ісуса Христа, Богоматері, святих, сцен зі Святого Письма. У вузькому значенні — твори мистецтва, що мають культове призначення. Культ І. бере початок від II ст., набув розквіту в X ст. Найдавніші І., що збереглися до наших днів, належать до VI ст. І. трапляються й у деяких інших релігіях, напр. у ламаїзмі.

ІКОНОГРАФІЯ (від грец. зображення, образ і пишу, креслю, малюю) — 1. Сукупність зображень будь-якого обличчя (напр., видатної людини) або тих сюжетів, котрі були характерними для певної епохи, напряму в мистецтві та ін. 2. В образотворчому мистецтві І. — суворо встановлена система зображення будь-яких персонажів або сюжетних сцен. Іконографічні сюжети виникли на основі зв'язку стародавнього мистецтва з релігійним культом і ритуалом.

ІКОНОПИС — вид культового станкового живопису (ікони). І. виник на основі античної художньої культури. Провідною школою І. у Візантії була Константинопольська, яка мала вплив на школи Балкан, Грузії, Італії та Київської Русі. Наприкінці II ст. склалася Київська іконописна школа («Печерська (Свенська) Богоматір», 1288). З того часу відоме ім'я художника Аліпія Печерського. З XII ст. відомі художні школи І. у Володимиро-Суздальському, Галицько-Волинському та інших князівствах («Устюзьке Благовіщення», «Спас Нерукотворний»).

ІКОНОСТАС (від ікона і грец. stasis — місце стояння) — стіна, що відокремлює вівтар від основної частини православного храму. І. виник наприкінці XIV — у XV ст. з передвітарної перегородки. Тоді ж склалася загальноусталена композиційна структура І. Під впливом різних архітектурних стилів (Відродження, бароко, класицизм тощо) змінювалися архітектурні рішення та декоративне оздоблення І.

ІМАЖИНИЗМ (від франц. image - образ) - один з численних напрямів декадентського мистецтва на початку ХХ ст., зокрема, формалістична, занепадницька декадентська літературна течія, яка виникла в англійській та американській поезії напередодні I світової війни (Е. Паунд, Т.Е.Х'юм, Е. Лоуелл).

ІМПРЕСІОНІЗМ (франц. impressionnisme, від impression - враження) - напрям в образотворчому, театральному мистецтві, музиці, художній фотографії, кіно та літературі останньої третини ХІХ - початку ХХ ст., який вважав завданням витончене, яскраве відтворення реального світу в його рухливості й мінливості без особливого заглиблення в суть і соціальну зумовленість явищ дійсності. Традиційно виникнення терміна I. пов'язують з назвою картини Е. Мане «Враження. Схід сонця».

Й

ЙОРДАНЬ (Водохреща, Богоявлення) — один з великих, шанованих дванадесятих свят Православної церкви. В народі - символ сили і могутності; день хрещення Господа; здоров'я, життя на землі; чистоти; світла; любові. Це велике церковне свято (19 січня за н. ст., 6 січня за ст.ст.). За Євангелієм, саме цього дня приблизно 2 тис. років тому 30-річний Ісус Христос прийняв хрещення від Івана Хрестителя (Предтечі) на річці Йордань.

К

КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВА ПОЕЗІЯ — найдавніший вид усної поетичної творчості. Виникла у християнську добу. Цикли цієї уснопоетичної словесності пов'язані з певними періодами року (календарем) — колядки, щедрівки, веснянки, русальні, купальські, петрівчані пісні тощо, або ж з відповідною трудовою діяльністю людини — косарські пісні, обжинкові пісні.

КАЛИНА — символ вогню, сонця; неперервності життя, роду українців; України, батьківщини; дівочої чистоти й краси; вічної любові, кохання, вірності; гармонії життя та природи; материнства; плодючості; символ нескореності та стійкості; українського козацтва; незрадливої світлої пам'яті; єдності нації; потягу до своїх традицій, звичаїв.

КАМІНЬ — символ буття, означає міць і гармонійне примирення із самим собою; символ єдності й сили; у християнстві — один із символів Ісуса Христа; у фольклорі, літературі — символ непорушності, твердості, водночас жорстокості, суму, душевного болю і відчаю; основи світу; Місяця. Твердість, надійність каменю споконвіку вражала людей.

КВІТІВ СИМВОЛІКА — символіка, пов'язана з різноманітними квітами. Квіти у давні часи мали ритуальну значимість, що й зараз згадується в обрядах, особливо в родинних. Напр., весільні короваї прикрашались кетягами калини, горщиком з кашею на хрестинах — ритуальним букетиком — «квіткою», що складався з трав, гілочок калини, колосся тощо.

КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКА ЛАВРА — символ духовності українського народу, його святості, смиренномудрості. Цей православний монастир заснований у 1051 р. монахами Антонієм і Феодосієм у печерах поблизу Києва, звідси й походить сама назва. В XI ст. Києво-Печерська Лавра була найбільшим у Давній Русі центром, що поширював християнство. У XII ст. монастир отримав статус «лаври», який надавався найбільшим і найвпливовішим православним чоловічим монастирям. Києво-Печерська Лавра була центром літописання, тут працювали відомі літописці: Нестор, Никон, Сильвестр, котрі займалися перекладами на церковнослов'янську мову та переписували твори зарубіжних авторів. Саме тут було створено «Повість минулих літ», «Києво-Печерський патерик» та ін. твори. Також Києво-Печерська Лавра є осередком іконописання, святості, благочестя й взагалі просвітництва.

КИЇВСЬКА АКАДЕМІЯ — перший вищий навчальний заклад і визначний освітній і культурний центр в Україні. Початок її поклала Київська братська школа (заснована 1615 р.), яка 1632 р. об'єдналася з Лаврською школою (заснована 1631 р.). Об'єднана школа стала називатися Києво-Могилянською колегією на честь свого проректора митрополита П. Могили. У 1701 р. вона дістала титул і права академії й почала називатися Київською академією. Відроджена в 1992 р. як Національний університет «Києво-Могилянська академія».

КИЇВСЬКА БРАТСЬКА ШКОЛА — організована 1615 р. київським богоявленським братством. Статут К. б. ш. був затверджений 1620 р. за зразком статуту Львівської братської школи. Першими ректорами її були І. Борецький (колишній ректор Львівської братської школи), М. Смотрицький, а в 1620–1624 рр. — К. Сакович. В 1632 р. її було об'єднано з Лаврською школою.

КИЇВСЬКА ДУХОВНА АКАДЕМІЯ — вищий духовний навчальний заклад в Україні для підготовки вищої православної ієрархії і викладачів духовних семінарій. Заснована у 1819 р. До К. д. а. приймали осіб, які закінчили духовну семінарію. К. д. а. припинила діяльність на початку 1920 р. Відновила роботу після 1991 р. як духовна академія Української православної церкви.

КИЇВСЬКА МУЗИЧНА ШКОЛА — перший професійний музичний навчальний заклад у місті. Відкрита Київським магістратом 1768 р. з метою

підготовки кадрів для магістратського оркестру. До школи набирали дітей міщан. Крім музики, в школі викладали математику, історію, географію та мови. Існувала до 1852 р.

КИЇВСЬКА РИСУВАЛЬНА ШКОЛА — художній навчальний заклад останньої чверті ХІХ ст. (1875–1901 рр.), що відіграв велику роль у підготовці українських національних художніх кадрів. Заснована художником-педагогом М. Мурашком за допомогою передових діячів української культури. Діяльність школи заклала основи художньої освіти в Києві.

КИЇВСЬКЕ МУЗИЧНЕ УЧИЛИЩЕ імені Р. М. Глієра — середній спеціальний музичний навчальний заклад. Засноване у 1868 р. У 1913 р. училище було перетворено на консерваторію. В 1923–1934 рр. існувало як музичний технікум, з 1934 р. закладу повернули статус музичного училища. На сьогодні має 8 відділень денного та вечірнього навчання. Готує хористів, оркестрантів, концертмейстерів, керівників самодіяльності та викладачів дитячих музичних шкіл.

КИРИЛИЦЯ — один з двох старослов'янських алфавітів (другим є глаголиця). Названий за ім'ям болгарського ченця Кирила. Виникла на основі грецького письма. К. користувалися православні слов'яни, а також румуни (останні до ХІХ ст.).

КЛЕЙМА – в іконописі невелика закінчена композиція із самостійним сюжетом, що є частиною загального єдиного задуму ікони. К. розміщується навколо великого центрального зображення, «розшифровуючи» та доповнюючи його.

КОЗАЦТВО — символ України, її боротьби за волю та незалежність; мужності, лицарства, самопожертви, геройства; оборонців православної віри, рідної землі; людської та національної гідності. Козацтво — вільна воєнно-промислова людність у східноєвропейських степах, що дістала цю назву значно пізніше своєї появи. Українське козацтво відмінне від інших козацьких формацій Східної Європи не тільки своїм етнічним походженням, але й роллю, яку воно відіграло в історії України. Саме в процесі боротьби козаків з татарськими нападами виникла організація Запорозька Січ (близько першої половини ХVІ ст.).

КОЗАЦЬКЕ БАРОКО — національний варіант українського бароко, що виник у період Козацько-Гетьманської держави. Являє собою синтез класичних європейських форм та місцевих традиційних елементів.

КОЛЕСО — символ широкого охоплення чогось; символ синтезу, активності космічних сил і течії часу; вічної течії життя як боротьби добра і

зла; бога — громовержця; богині неба. Колесо — один з найвагоміших світових символів. Із правіку у багатьох народів планети воно виступило символом Сонця, бога неба.

КОЛИСКА — символ безсмертя роду і родоводу; батьківщини, зародження, виникнення життя; центру, першопочатку чогось важливого. Семантика слова К. сягає світових вершин.

КОЛЯДА — дохристиянський цикл стародавніх слов'янських новорічних свят, пристосованих до аграрного культу, що супроводжувалися веселими звичаями (перевдяганням, іграми, танцями, ворожінням, банкетами, відвідуванням домівок, побажаннями господарям щастя та благополуччя, обдаруванням колядників тощо). Багато з обрядів К. православна церква поєднала з християнськими культовими діями.

КОЛЯДКИ — народні календарні обрядові пісні, що їх співають на Різдвяні свята. К. належать до найдавніших видів народнопоетичної творчості. Подібні пісні та обряди зустрічаються у фольклорі давніх українців і всіх слов'ян. За своїм змістом і характером до К. близькі щедрівки.

КОЛЬОРУ КВІТІВ СИМВОЛІКА — символіка, пов'язана із кольоровою гамою.

КОЛЬОРУ СИМВОЛІКА — це символіка забарвлення, світлового тону. Символіці кольору присвячені десятки томів наукових праць, оскільки вони протягом тисячоліть відігравали важливу роль у міфології, богослужінні, народних обрядах, геральдиці, алхімії, образотворчому мистецтві та ін.

КОРОВАЙ (каравай) — символ плодючості; продовження роду; єднання; Сонця; Бога; з'єднання молодих у сім'ю; щастя; спільної долі. Коровай у східних слов'ян — символ родючості, обрядовий круглий хліб. Для його приготування існував цілий комплекс обрядів: зерно для короваю мололи на спеціальних жорнах, його пекли спеціальні жерці.

КУЛЬТ СВЯТИХ — вшанування віруючими певних реальних чи вигаданих осіб, канонізованих даною церквою. У більшості конфесій виникнення цього культу пов'язане зі сприйняттям святих як осіб, що мають особливі заслуги перед Богом, можуть творити чудеса і бути посередниками та заступниками людей перед Богом.

КУЛЬТУРА ХУДОЖНЯ — структурний елемент (галузь) духовної культури, сукупність художніх вартостей та діяльність з їхнього створення, певна система, що охоплює наявні художні вартості, їх виробництво і

функціонування в суспільстві. Синонімом К.х. є поняття «мистецтво». К.х. – центральне ядро естетичної, що об'єктивує естетичні відношення та вартості, створюючи художні вартості.

КУТЯ (від грец. — зерно, боби) — обрядова страва східних слов'ян та ін. народів (румун, греків) під час новорічних свят. Вживання К. відоме з дохристиянських часів. Готується з цілих зерен пшениці, рису, до яких додаються родзинки, мед тощо. К. як обов'язковий елемент поминальних обрядів називається коливом.

Л

ЛАВРА (квартал, прохід) — назва великих православних чоловічих монастирів, найбільш значних центрів поширення релігійної ідеології та паломництва віруючих. В українському та руському православ'ї Л. називали чотири монастирі: Києво-Печерська (з 1182 р.) у м. Київ, Троїце-Сергіївська (з 1744 р.) в м. Сергієв Посад Московської області, Олександро-Невська (з 1797 р.) в Санкт-Петербурзі та Почаївська (з 1833 р.) м. Почаїв Тернопільської області.

ЛІТОПИС — 1. Хронологічно послідовний запис історичних подій, зроблений їх сучасником. 2. Визначний історичний твір князівської Русі, писаний як хроніка (щорічні записи, аннали).

ЛІТУРГІЯ — 1. Обідня, вид богослужіння у православній церкві. 2. У Стародавній Греції та Візантії — деякі види державних повинностей.

ЛЬВІВСЬКЕ БРАТСТВО — релігійно-національна організація українських православних міщан, що існувала при Успенській церкві у Львові з XV до поч. XVIII ст. Найстаріше з українських братств.

М

МАСЛЯНИЦЯ — аграрно-магічне свято давніх слов'ян, приурочене до зустрічі весни. Відзначається на тижні, що передує пасхальному посту. Дні М. мали традиційні назви: понеділок — зустріч, вівторок — загравання, середа — ласощі, четвер — гуляння, п'ятниця — тещина вечірка, субота — посиденьки, неділя — проводи.

МАСОВА КУЛЬТУРА (від лат. massa – брила, шматок і cultura) – 1. Загалом – універсальна культура, призначена або характерна для найширших верств населення (наприклад, товари масового вжитку). 2. Зокрема – космополітична (позбавлена національних ознак) різновид сучасної культури, найбільше поширений у суспільному житті в XX ст. Синонімами М.к. є маскульт, популярна культура, або поп-культура, споживацька культура, комерціалізована культура, індустрія розваг тощо.

МАТРИАРХАТ (від лат. mater — мати і грец. arche — влада) — домінуюче становище жінки у сім'ї та суспільстві.

МИКОЛА ЧУДОТВОРЕЦЬ — один з найбільш шанованих і знаних християнських святих. М. Ч. (260–343) — архієпископ м. Міри Лікійської у Малій Азії. Своім чудотворством уславився ще за життя, що стало причиною його канонізації невдовзі після смерті. З «Житій святих» відомо про участь М. Ч. у Нікейському соборі (325 р.), його боротьбу з єретиками. Серед усіх святих на Русі М. Ч. виступає покровителем сільського господарства, захисником селян і моряків перед Богом. Свято Миколая поширене і в наші дні в Україні, де він постає покровителем дітей.

МИСТЕЦТВО — 1. Естетичне освоєння світу в процесі художньої творчості — особливого виду людської діяльності, що відображає дійсність у конкретно-чуттєвих образах відповідно до певних естетичних ідеалів; одна з форм суспільної свідомості. Закономірності мистецтва вивчають естетика і мистецтвознавство. 2. У вузькому значенні — будь-яке з видів мистецтва. 3. Високий ступінь виявлення майстерності в будь-якій сфері діяльності.

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО — у широкому розумінні — комплекс суспільних наук, які вивчають художню культуру загалом та окремі види мистецтва. Мистецтвознавчі науки охоплюють літературознавство, музикознавство, театрознавство, кінознавство, а також М. у вузькому й найбільш уживаному значенні, тобто науку про пластичні або просторові мистецтва, якими є архітектура, живопис, скульптура, графіка, декоративно-ужиткове мистецтво. М. складається з трьох основних частин: теорії мистецтв, їх історії та художньої критики.

МИТЕЦЬ — 1. Той, хто творчо працює в одному з видів мистецтва. 2. В переносному значенні - знавець своєї справи; людина, яка майстерно виконує що-небудь.

МИТРА (від грец. капелюх) — головний убір вищого духовенства у православ'ї.

МИТРОПОЛИТ — спершу у Візантії єпископ митрополії, тобто головного міста області чи провінції. На Русі М. до запровадження патріархату (1589) були главами Української і Руської православних церков. Їхньою резиденцією був Київ (до XIII ст.), потім Львів, Володимир, а з XIV ст. — Москва. У наш час М. є главами великих єпархій і, як правило, входять до Священного Синоду на правах його постійних членів.

МІНЕЇ ЧЕТЬІ, АБО ЖИТІЯ СВЯТИХ — збірники життєописань святих, інших агіографічних та релігійно-повчальних текстів, сформованих по місяцях (тому — мінеї) на весь церковний рік і призначені переважно для

читання віруючих мирян (звідси — четъї). Поширені у православних, греко-католицьких, католицьких церквах. До найдавніших вітчизняних житійних збірників належить «Києво-Печерський патерик» (XIII ст.).

МІФОЛОГІЯ — 1. Історичний тип світогляду на ранніх стадіях розвитку суспільства, що існує у формі переказів та обрядів, які утверджують прийняту в даному суспільстві систему цінностей та норми поведінки. 2. Міфологічна система будь-якого народу. 3. Спосіб духовно-практичного освоєння світу, форма суспільної самосвідомості та світосприйняття людини первісного докласового суспільства, викладені в системі міфів. 4. Наука про міфи.

МОДЕРН (від франц. *moderne* – новітній, сучасний) – стиль у світовому мистецтві кінця XIX – початку XX ст. (відповідно «арт нуво» – у Франції та Італії, «югендстиль» – в Німеччині, «сецесіон» в Австрії тощо), що виник як протиставлення нетворчому відтворенню стилів минулого (поширеному вдругій половині XIX ст.) і став одним з проявів пошуку виходу з духовної кризи кінця XIX ст. – початку XX ст.

МОДЕРНІЗМ (франц. *modernismo*, від *moderne* – новітній, сучасний) – одна з найпомітніших та характерних рис культурного життя кінця XIX – XX ст. в галузі релігії, філософії, мистецтва та літератури.

МОЗАЇКА – особливий технічний різновид монументального малярства, заснований на застосування різнобарвних твердих матеріалів – смальти, природного кольорового каміння.

МОКОША — старослов'янське жіноче божество у східнослов'янській міфології. Входила до давньоруського пантеону, її ідол стояв у Києві разом з ідолом Перуна та інших Богів. З поширенням православ'я образ М. злився з образом Параскеви-П'ятниці.

Н

НАРОДНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ — традиційний порядок визначення подій, свят, який пов'язаний з виконанням певних дій та використанням відповідних атрибутів та предметів. Народний обряд — це сукупність установлених звичаєм дій, пов'язаних з побутовими традиціями або виконанням релігійних настанов; церемонія культових та звичаєвих обрядів.

НАРОДНІ ХУДОЖНІ ПРОМИСЛИ – місцеві галузі народного декоративно-прикладного мистецтва, майстри котрих об'єднані в артілі, що спеціалізуються на тих або інших художніх виробках.

НАСКЕЛЬНІ ЗОБРАЖЕННЯ – у загальному значенні зображення тварин, сцен полювання, а також окремих предметів, виконаних первісною

людиною на скелях та стінах печер у місцях її давніх поселень у Європі, Північній Америці, Сибіру тощо. Існують Н.з., виконані фарбами, продрапуванням, викарбовані рельєфом.

НЕОВІЗАНТИЗМ (бойчукізм або бойчукісти) — новий напрям українського монументального та станкового живопису, започаткований М. Бойчуком (1882–1937) та його школою. В основі Н. лежали конструктивні особливості візантійського та давньоруського живопису у домонгольський період.

НЕОЕМПІРИЗМ – в архітектурі своєрідна течія кінця ХІХ ст. у скандинавських країнах, зумовлена зверненням до застосування споконвічно національного традиційного матеріалу (цегла, дерево) замість надмірного, невиправданого використання скла, бетону та сталі, яка навмисно активно виявляла природні матеріали у зовнішніх архітектурних, цілком сучасних за своїм характером формах; поєднання архітектурних форм з доквіллям.

НЕОІМПРЕСІОНІЗМ (від грец. neos - молодий, новий... та імпресіонізм) - течія в живописі, яка виникла у Франції близько 1885 р. Наприклад, у ХІХ - та початку ХХ ст. Н. поширився в Бельгії, Італії та інших країнах.

НЕОКЛАСИЦИЗМ (від грец. neos, - молодий, новий... і класицизм) - 1. Класицизм ХVІІІ – початку ХІХ ст., на відміну від класицизму ХVІІ ст. 2. Загальна назва різних течій в архітектурі, мистецтві (живописі, скульптурі, музиці) та літературі останньої третини ХІХ - початку ХХ ст., які зверталися до традицій античності, Відродження та класицизму. Для Н. характерна стилізація зовнішніх форм мистецтва античності, італійського Відродження і класицизму.

НЕОПАЛИМА КУПИНА — за біблійною оповіддю, терновий кущ, який горів, але не згорав, і в якому Бог вперше відкрився Мойсею і повелів відправитися до Єгипту, щоб вивести ізраїльтян з полону в «землю обітовану» — Палестину. Більшість тлумачів Св. Письма вважає, що це — один з видів мімози або акації, які ростуть в пустинній місцевості.

НЕОПЛАСТИЦИЗМ (від грец. neos, - молодий, новий і грец. plastikh - ліплення, різьблення) - геометричний напрям *абстракціонізму*, започаткований у 20-х роках ХХ ст. нідерландським художником П. Мондріаном. В основі Н. є принцип створення абстрактних композицій перетинанням горизонтальних і вертикальних ліній червоного, синього, чорного, жовтого, а часто й інших кольорів.

НЕОРЕАЛІЗМ (від грец. neos, - молодий, новий і пізньолат. realis - суттєвий, дійсний, речовий, від res - річ) - 1. Течія в англо-американській

філософії початку ХХ ст., що під гаслом «здорового глузду» намагалася подолати суб'єктивний і абсолютний ідеалізм у теорії пізнання, залишаючись загалом в рамках ідеалізму. 2. Напрямок в італійському мистецтві (насамперед, кіно) та літературі 40-50-х років ХХ ст., який виник на хвилі антифашистського руху опору.

НЕОРОМАНТИЗМ (від грец. neos, - молодий, новий... і романтизм) - умовна назва низки естетичних тенденцій, що виникли в літературі та мистецтві європейських країн наприкінці ХІХ ст. Н. не склався в окрему художню течію, а виявлявся у взаємодії як з реалістичними, так і декадентськими літературними напрямами. В літературі Н. найчіткіше виявився в Англії.

НІМБ (лат. nimbus — хмарина) — умовне позначення сяяння навколо голови при зображенні богів, святих, ангелів, пророків. Походження Н. пов'язане з солярним та астральним культами у землеробських народів, від яких християнство запозичило іконографічну символіку.

О

ОБІДНЯ – ранкове богослужіння православної церкви, що включає ряд співів для хору а капела. Відповідає католицькій та протестантській месі, включає понад 12 гімнів.

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО – *мистецтво*, пов'язане із зоровим сприйняттям, яке відображає навколишній світ на зображувальній площині й у просторі. Це: *малярство, графіка, скульптура*. Часто до видів О.м. зараховують також архітектуру та декоративно-прикладне мистецтво, оскільки їх твори просторові й сприймаються зором.

ОБРЯД — колективні символічні дії, здійснювані з нагоди найважливіших подій у житті людини, сім'ї, колективу.

ОБРЯДИ РЕЛІГІЙНІ — сукупність символічних індивідуальних або колективних дій віруючих, яка об'єднує їхні релігійні уявлення і спрямована на встановлення двосторонніх відносин між людиною і надприродними об'єктами.

ОЗНАМЕНКА – у давньоруському малярстві нанесення лінійного композиційного малюнка на зображальну поверхню на початковій стадії роботи над *іконою, настінним розписом* або *мініатюрою*.

ОКЛАД (ОПРАВА) – у давньоруському *іконописі* оздоблення лицьової поверхні ікони або Євангелія, виконане технікою *карбування* чи *тисненням* на платівці із срібла чи золота. О. застосовувався у ХVІ – ХVІІ ст.

і у довершених формах покривав зображення на іконі майже повністю, за винятком обличчя та рук.

ОКСАМИТ – тканина з ворсовою лицьовою поверхнею. Отримується витягуванням ниток, що утворюють петлі (петельчастий оксамит), або розрізуванням (розрізний оксамит); шовкова тканина із золотавим або сріблястим шитвом. Техніка виготовлення оксамиту з’явилася на Сході.

ОКТЕТ (від лат. вісім) – 1. Ансамбль, який складається з восьми виконавців. 2. Твір для восьми виконавців з окремою партією у кожного.

ОКУЛЬТИЗМ (від лат. occultus — прихований, таємний) — містичне вчення, що виходить з наявності окультних (надприродних) сил і можливості безпосереднього спілкування з ними. О. є спільною назвою для «таємничих» повчань — магії, спиритизму тощо; виявом релігійно-побутових марновірств. О. ґрунтується на сліпій вірі у надприродне.

ОРАНТА (лат. та, що молиться) — іконографічний образ Богоматері, що сформувався у середні віки. Богородиця-Оранта зображена на повний зріст, ніби під час молитви — з піднятими до рівня обличчя руками та повернутими від себе долонями. Образ Оранти був поширений в іконографії Руської православної церкви ще з часів Київської Русі: мозаїчне зображення на куполі Софії Київської є класичним втіленням цього образу.

П

ПАНАГІЯ (грец.) — у православ’ї невелика кругла або овальна ікона із зображенням Богородиці, Трійці чи Христа, яка звичайно прикрашена коштовностями і є необхідним компонентом облачення єпископа як знак архієрейського сану. П. є відображенням своєрідного обоження Богоматері у православ’ї.

ПАНАХИДА (від грец. всеношна) — православна заупокійна відправа. За часів гонінь на ранніх християн здійснювалася вночі, тому одержала назву «всеношна», на відміну від відспівування, з яким у неї спільне походження і релігійне призначення, може проводитись через значний відрізок часу після смерті того, кому її присвячують.

ПАРСУНА – назва твору портретного жанру в Росії 2-ої пол. XVI – XVII ст. У цю добу світський портрет ще був рідкісним явищем і лише умовно передавав портретну схожість, а за стилістичними особливостями тісно пов’язувався з іконописом: збереглося площинне письмо та специфічна іконна візерунковість. Деякі перші портрети петровської доби можуть бути прикладом перехідного жанру – від П. до портрета.

ПАТРІАРХ - (від грец. patriarches — перший серед батьків, верховний, прабатько, засновник, родоначальник) – 1. З часів античності – старійшина роду, вождь племені тощо. 2. Із християнських часів П. – вищий титул голови самостійної (автокефальної) Церкви в Православ'ї. На сьогоднішній день, згідно православних канонів, існує 14 П. очільників автокефальних церков.

ПЕКТОРАЛЬ (від лат. pectoralis — нагрудний) — нагрудна коштовна прикраса, декорована багатим орнаментом, яку носили високі сановники — фараони, царі, жерці, вожді.

ПЕРВІСНЕ МИСТЕЦТВО – збірна назва різних за формою мистецтв первісно-общинного ладу. Формування П.м. належить до пізнього палеоліту (біля 33 тис. років до н.е.). Мистецтво палеоліту відображає головні життєві інтереси первісної людини – полювання та рибальство. Тісно пов'язане з первісними міфологічними переконаннями, мистецтво ґрунтувалося на одухотворенні сил природи (анімізм) та культу тварин (тотемізм).

ПИСАНКА – розписане мініатюрним *орнаментом* куряче яйце. Цей вид розпису виник у дохристиянську добу як атрибут весняних культових народних обрядів. В епоху Київської Русі були поширені керамічні П., що, можливо, правили як своєрідну ритуальну «модель» натуральних П. У ХІХ ст. писанкарство з різними технічними та релігійно-художніми відмінностями зустрічається майже по всій території України, виконуючи переважно обрядову функцію, пов'язану з християнським світом Великодня.

ПОКРОВА — одне із найбільш шанованих двонадесятих свят православ'я, відзначається 14 жовтня за н. ст. Зміст свята становить ідея покровительства Богородиці по відношенню до людства. П. стала популярною в Україні, вона збіглася з давнім святом на честь завершення сільськогосподарських робіт, внаслідок чого Богородиця вважалася покровителькою землеробів. У цьому святі відбилася притаманна українцям шана до жінки, матері, жіночого начала взагалі.

ПОСТІМПРЕСІОНІЗМ – термін, що охоплює напрями мистецтва, котрі виникли услід за імпресіонізмом ХІХ ст. і проіснували до Першої світової війни. П. характеризувався відвертою деформацією природи, нехтуванням перспективи і анатомії, розкладом органічних форм на бездуховні геометричні елементи, наслідуванням примітивних та архаїчних прийомів мистецтва первісних людей, Середньовіччя тощо.

ПОСТМОДЕРНІЗМ - сукупність новітніх модерністських, зокрема, авангардистських напрямів, передусім у західній художній культурі другої половини ХХ ст., починаючи з поп-арту і продовжуючи мистецтвом абсурду, мінімальним мистецтвом, концептуальним мистецтвом, сучасним авангардом тощо.

ПОСТРИГ — церковний обряд у християнстві, що здійснюється під час посвячення в чернецтво. Був запозичений християнством у Стародавній Греції та Стародавньому Римі як звичай стригти волосся у рабів. Символізує зречення від власної волі і повної згоди коритися волі Бога.

ПРЕСТОЛ — чотирикутний стіл посередині вівтаря у католицькому і православному храмі, на якому розміщуються антимінс, Євангеліє, один або декілька напрестольних хрестів. Біля нього здійснюється таїнство причастя, проводяться богослужіння.

ПРЕЧИСТА — синонімічне позначення в християнстві Богородиці, головними атрибутами якої є чистота, непорочність і святість. Коли йдеться про П., то мається на увазі, що Діва Марія народила Ісуса Христа від Св. Духа непорочно. У релігійному році відзначають три свята на честь П.: Успіння П. Богородиці — 15 (28) серпня; Різдво П. Богородиці — 8 (21) вересня; Покрова — 1 (14) жовтня.

ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО, УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО – мистецтво виготовлення ужиткових речей, що мають утилітарне призначення і водночас різняться естетичними художніми якостями. Види П.м. різняться як функціонально (напр., меблі, посуд, одяг тощо), так і за матеріалом, із якого виготовляються (художня кераміка, текстиль, вироби з металу, дерева тощо).

ПРИМІТИВІЗМ – одна із багатьох формалістичних течій у сучасному мистецтві, що найбільш розкривається в образотворчому мистецтві, в малярстві і скульптурі. П. характеризується цілковитою відмовою від усіх найкращих досягнень минулого задля спотвореної імітації спрощених форм мистецтва т.зв. «примітивних» епох і творів первісних племен і народів.

ПРИМІТИВНЕ МИСТЕЦТВО – найраніший, початковий період будь-якого стилю. У цьому значенні П. м. – те саме, що й архаїка або непрофесійна діяльність, що виражається в наївних, надто простих формах (народна примітивна творчість); самодіяльне мистецтво.

ПРИЧАСТЯ — християнське таїнство, під час якого віруючі вживають хліб і вино тіла і крові Христа, стаючи ніби причетними до самого Ісуса Христа, до Божої благодаті.

ПСАЛМИ (грец. пісня з супроводом арфи, хвалебна пісня) – біблійні пісні і мотиви, створення яких приписують царю Давиду. Збірник П. складає Псалтир. Спосіб виконання П. у формі мелодичної декламації має назву псалмодія, а її ритміка визначається граматичними і логічними акцентами тексту. Кращі зразки П. поширилися у народному побуті. Тексти П.

використовували професійні композитори (Д. Бортнянський, К. Гудимель та інші) для написання творів для хору або соліста із супроводом.

Р

РЕАЛІЗМ (від пізньолат. *realis* — суттєвий, дійсний) — напрям у літературі та мистецтві, творчий принцип, на основі якого характери і обставини в художніх творах пояснюються із соціально-історичного погляду, під впливом типізації фактів дійсності, тобто відповідно до первинної реальності.

РЕЛІГІЯ (від лат. *religio* — побожність) — форма суспільної свідомості, суть якої полягає у фантастичному відображенні тих сил, що панують над людьми у їхньому повсякденному житті, у відображенні земних сил як надприродних.

РЕЛЬЄФ – один із основних видів скульптури, у котрому виконані зображення мають об'ємну форму, що частково виступає над зображальною площиною. Р. протистоїть круглій скульптурі й інколи завдяки мистецьким засобам наближається до графіки і малярства.

РЕМЕСЛО – ручне виготовлення дрібних художніх виробів власними руками без розподілу праці. Відповідно до різних історичних етапів суспільного виробництва та розподілу праці, Р. були домашніми, на замовлення та на ринок. Художнім Р. називають також види професійної діяльності, тісно пов'язані з технологією обробки різних матеріалів.

РИТУАЛ (від лат. *ritualis* — обрядовий) — 1. сукупність і порядок обрядових дій, церемоній релігійного культу, що передбачають безумовне виконання твердих правил їх здійснення. Р., виступаючи зовнішнім проявом релігійного акту (богослужіння, весілля та ін.), нібито дає можливість вступити в контакт з духами, богами і т. п. Р. має магічне значення, притаманний і усім релігійним культурам. 2. Церемонія, церемоніал.

РІЗДВО ХРИСТОВЕ — одне з головних найбільш шанованих християнами усіх конфесій свят. У православ'ї Р. Х. припадає на 7 січня за н.ст. В день Р. Х. в храмах виголошуються проповіді, в яких прославляється Бог, розповідається про події пов'язані із народженням Ісуса Христа, звеличуються християнські духовні цінності. Із 1990 р. день Р. Х. є офіційним святковим днем на території України.

РОЗП'ЯТТЯ – у християнському мистецтві назва композиції, що зображує момент страти, муки та смерть Ісуса Христа на хресті.

РОЗСПІВ – співи православної церкви, що об'єднані певним принципом побудови мелодії. Ознаками кожного Р. є: тип наспівів, теситура,

мелодичний склад, ритмічна побудова, а також загальний емоційний характер. Найбільш відомі розспіви (починаючи з XI ст.): знаменний, грецький, київський, ростовський, успенський та інші. З XVII ст. мелодії знаменного та ін. Р. покладені в основу багатоголосся.

РОК-КУЛЬТУРА - складний, своєрідний та суперечливий феномен XX ст., зумовлений поглибленням відчуження особистості в суспільстві, зростанням маргінальних кіл населення, кризою традиційних релігійних, моральних та художніх вартостей. Його основу становить музичний стиль «рок», який швидко еволюціонує та має багато різних форм.

РОКОКО (франц. rococo - подібний на черепашку, від франц. coquille - дрібні камінці, мушлі, черепашки) - стиль у західно - європейському мистецтві першої половини XVIII ст. (до 60-х років), поширений у перехідний період між бароко та класицизмом. Найповніше відобразився в архітектурі та декоративному мистецтві (меблі, розпис на фарфорі і тканинах, дрібна пластика).

РОМАНСЬКИЙ СТИЛЬ – художній стиль, пов’язаний з античною культурою Риму. Набув розповсюдження в країнах Західної та Центральної Європи у добу раннього Середньовіччя (X – XIII ст.). Р.с. об’єднав в одне ціле всі види мистецтв: монументальне малярство, скульптуру, декоративне мистецтво, що невід’ємно пов’язані з архітектурою.

РОМАНТИЗМ (франц.) — ідейний і художній напрям кінця XVIII — поч. XIX ст., що охопив усі види мистецтва і науку, надавши їм національно-патріотичного забарвлення. Характеризувався проникненням фольклорних явищ у професійне мистецтво, зверненням до національних традицій та історії.

РУСАЛКА – у слов’янській міфології істоти, в яких перетворювалися померлі дівчата, переважно потоплениці, нехрещені діти. В *образотворчому мистецтві* зображувалися в образі вродливих дівчат із розпущеним зеленим волоссям та риб’ячими хвостами.

РЯДКОВИЙ СПІВ – церковний дво-, три або чотириголосний спів, що виник в XVI ст. Основна мелодія Р.с. доручалася середньому голосу («путь»), інші голоси розташовувалися над цією мелодією («верх») і над нею («низ»). Партії записувалися над текстом, ритм залежав від декламаційного складу тексту. В другій половині XVII ст. Р.с. поступився партесному співу.

С

«СВЯТОЧНИЙ РЯД» - горизонтальний ряд ікон як одна із основних частин композиції іконостасу, що розміщена, зазвичай, над Деісусним чином.

На цих іконах зображуються сцени з Нового Заповіту, що відповідають назвам церковних свят.

САМОДІЯЛЬНЕ МИСТЕЦТВО – художня творчість людей, які не є митцями-професіоналами, а займаються мистецтвом у вільний від основної роботи час. Повна або часткова відсутність відповідної художньої, музичної, театральної освіти призводить до виконання ними творів на рівні нижчому за професійний.

САРМАТСЬКІ ПОРТРЕТИ – в українському мистецтві XVII-XVIII ст. портрети польських шляхтичів, котрі вважали себе нащадками стародавнього племені сарматів.

СВІТОВЕ ДЕРЕВО (ГОРА) — сутнісний компонент міфологічного космічного устрою, який об'єднує світ небесний (горній), земний (дольний), підземний (хтонічний).

СВЯТКИ — у православ'ї період між святами Різдва і Хрещення (від 7 до 19 січня за новим стилем). Святкування С. супроводжується співом колядок, ворожінням, перевдяганням і різноманітними обрядами, що являють собою суміш язичницьких та християнських обрядів.

СИМВОЛІЗМ (франц. symbolise, від франц. symbole - символ і грец. symbolo - знак, умовний знак, символ) - художня течія у літературі та мистецтві кінця XIX - початку XX ст., яка проголошувала символи головним художнім засобом вираження незбагненої сутності буття, предметів і явищ. З'явився як альтернативний натуралізму напрям, зародившись в 60-70-х роках XIX ст. у Франції.

СИНТЕЗ МИСТЕЦТВ, СИНТЕТИЧНІ МИСТЕЦТВА – органічна єдність, взаємозв'язок видів мистецтва у межах єдиного художнього твору (напр., театральна вистава) або ансамблю з відносною самостійністю творів (напр., поєднання монументального малярства та скульптури з архітектурою тощо).

СКЛАДЕНЬ – у давньоруському мистецтві ікона, що складається із кількох частин із виконаними на них (або ж тільки на одній – центральній, найбільшій) зображеннями. Зазвичай, С. виготовлялись із трьох частин, де середня частина прикривалась двома бічними стулками.

СКОМОРОХ, СКОМОРОСТВО — 1. За часів Київської Русі — блазень, мандрівний середньовічний актор при дворі князя, монарха, що розважав господаря та його гостей різними витівками, жартами, удаючи із себе дурника, штукаря. 2. Заняття, професія скомороха.

СКОРОПИС – найпізніша та найбільш розвинена форма давньоруського шрифту – кирилиці. Відзначається каліграфічністю, витонченістю, округлістю літер. С. набув особливого поширення в XVII ст.

СМАЛЬТА – кольорове непрозоре скло у формі кубиків або пластинок, призначене для мозаїчних творів в якості основного художнього матеріалу. Свого розквіту (як вид мистецтва) мозаїка зі С. набула у Візантії.

СОФІЯ (з грец. знання, мудрість) — поняття-символ, міфологема в античній (Платон, Плотин) і середньовічній (Г. Сузо, Я. Бьоме) філософії. У вітчизняній релігійнофілософській і богословській думці насамперед асоціювалася з біблійною Премудрістю Божою (Іларіон, Лука Жидята, Клим Смолятич, Іван Вишенський, Григорій Сковорода, Памфил Юркевич, о. Сергій Булгаков).

СОЦРЕАЛІЗМ (СОЦІАЛІСТИЧНИЙ РЕАЛІЗМ) – напрям у мистецтві радянського періоду (серед. 1930-х – поч. 1980-х рр.) як офіційний теоретичний принцип. Його метою було утвердити соціалістичні ідеали, образи «нових людей» та «нових» суспільних стосунків у загальнодоступній реалістичній формі.

СПАДЩИНА (ХУДОЖНЯ) – твори мистецтва минулих епох. Вивчення та критичне освоєння котрих є початковим пунктом для подальшого творчого розвитку сучасного мистецтва.

СТАВРОПІГІЯ (від грец. хрест і стверджую або вбиваю) — право духовних закладів, установ (монастирів, інститутів) на особливу самостійність у діяльності. Ставропігійні монастирі керувалися не єпархіальними архієреями, а безпосередньо патріархом і користувалися особливими привілеями. Назва «ставропігійний» означала, що хрест у цих закладах (монастирях) встановлювали патріархи.

СУПРЕМАТИЗМ – формалістична течія у малярстві початку ХХ ст. Твори супрематистів – це комбінації кольорових геометричних фігур або об'ємних форм.

СЮРРЕАЛІЗМ (франц. surrealisme - надреалізм) - формалістичний напрям у модерністському мистецтві й літературі ХХ ст., що виник у 20-ті роки у Франції; заперечував роль розуму й досвіду в творчості, шукаючи її джерела в сфері підсвідомого. Перше ядро сюрреалістів становили молоді паризькі поети та письменники - Л. Арагон, А.Бретон, П. Елюар, Жак Превер та інші, які групувались навколо журналу «Література» (1919).

Т

ТАЇНСТВА — у християнстві — магічні культові обряди, здійснення яких, згідно з церковним віровченням, дає віруючим надприродну силу — «Божу благодать», як необхідну умову для спасіння «гріховної душі людини, сприяє лікуванню хворих, зміцненню шлюбу тощо. Католики та православні визнають сім таїнств: причастя, хрещення, миропомазання, священство, сповідь, елеєосвячення і шлюб.

ТВАРИННИЙ ОРНАМЕНТ – орнамент, в основу побудови котрого покладено зображення (натурне, спрощене, стилізоване тощо) фігур домашніх та диких тварин (найчастіше хижих), птахів, риб, комах тощо.

ТВОРЧИСТЬ – рід людської діяльності, сутність та прикметна риса котрої полягає у створенні нового, що немає аналогів у світі та у самій цій діяльності. Звідси – художня творчість як метод створення образів, що різняться принциповою новизною та «новим» поглядом на світ. Т. має психологічний аспект і передбачає наявність у особистості здібностей, мотивів, знань та вмінь, завдяки яким створюється продукт, що характеризується новизною та оригінальністю.

ТЕАТР (грец. — місце, призначене для видовища, згодом — саме видовище) — вид мистецтва, що відображає дійсність у художніх сценічних образах. Театр — мистецтво синтетичне, поєднує драматургію, творчість актора (від лат. actor — діючий), режисера (франц. regisseur — керуючий), музику, живопис, архітектуру, танці, співи.

ТРИПІЛЬСЬКА КУЛЬТУРА — археологічна культура бронзової доби; існувала у IV–III тис. до н. е. Назву отримала від першого поселення, відкритого і дослідженого В. Хвойкою у 1890 р. біля села Трипілля на Київщині. Трипільські племена у IV–II тис. до н. е. заселяли більшу частину території правобережної України, Молдови, Східної Румунії.

ТРОПАР – жанр візантійської, а пізніше староруської гімнографії. Жанр Т. підпорядковувався музично-ритмічним та смисловим зразкам і сам став моделлю для інших творів. Пізніше увійшов до складу кондака. Російській Т. – невеликий наспів, утворений послідовністю поетичних і мелодичних рядків.

У

УКРАЇНСЬКИЙ СТИЛЬ (український модерн) — течія в архітектурі, малярстві та ужитковому мистецтві поч. XX ст., у рамках загальноєвропейських тенденцій формування національних стилів (російського, польського, норвезького та ін.); використання елементів гуцульського та бойківського народного мистецтва (переважно архітектури),

української народної орнаментики, мистецької спадщини Київської Русі для створення національного різновиду європейського модернізму.

УРБАНИЗМ (франц. urbanisme, від лат. urbanus - міський) - 1. У літературі та мистецтві ХХ ст. тематика, пов'язана з життям великого сучасного міста. 2. Напрямок в архітектурі та містобудуванні ХХ ст., зокрема, в теорії та естетиці архітектури початку ХХ ст., представники якого вважають основою сучасної естетичної свідомості міський спосіб життя.

Ф

ФІНІФТЬ – у давньоруському декоративно-прикладному мистецтві невеличкі, переважно мідні вироби, покриті зображеннями або орнаментовані різнокольоровою та непрозорою емаллю. У найпоширеніших фініфтяних виробах ХVІІІ ст. емаллю заповнювались візерунки, що були викладені зі сланевих ниток; техніка виготовлення та спеціальний матеріал відповідних емалевих виробів.

ФОЛЬКЛОР МУЗИЧНИЙ – вид творчої діяльності, яка виявляється у музиці. Ф.м. – пісенна та музично-інструментальна творчість народу. Авторами того чи іншого музичного твору є творчо обдаровані представники народу, які часто залишаються невідомими.

ФОРМАЛІЗМ (франц. formalisme, від лат. formalis - складений за формою, що стосується форми) - У художній культурі загалом - відрив форми від змісту в художніх творах, надання провідного значення формі або окремим її елементам.

ФОРТИФІКАЦІЙНА АРХІТЕКТУРА — оборонні споруди для успішного ведення бою і захисту від дій ворога; укріплення місцевості для ведення бойових дій; конструкції. Військові споруди та оборонні укріплення.

ФРЕСКА – найважливіший різновид монументального малярства, у котрому як основна сполучна речовина використовується вапно. До Ф. у поширеному значенні належать розписи технікою а фреско та а секко, а також казеїново-вапнякове малярство по свіжій штукатурці.

ФРЯЗЬ, ФРЯЗЬКЕ ПИСЬМО – давньоруське позначення відхилень у іконописній практиці від певних канонічних прийомів зображення до більшої зовнішньої правдивості. Термін часто вказує на вивчення європейських зразків («фрязький» - означає іноземний); узагальнена назва всіх іноземних західноєвропейських впливів та стилів.

ФУТУРИЗМ (франц. futurisme, від лат. futurum - майбутнє) - формалістичний авангардистський напрям у європейській літературі і мистецтві 10-20-х років ХХ ст., один з початкових різновидів художнього

модернізму, представники якого намагалися створити «синтетичне мистецтво майбутнього», що відповідало б технічному прогресу, прискореним ритмам життя.

Х

«ХАЙ-ТЕК» - один із напрямів новітньої західної архітектури – прагнення до естетичного освоєння різноманітних технологічних та конструктивних елементів. У творах представників «Х.-т.» демонструються високі якості пластмас, легких сплавів, нових композитних матеріалів, кольорових, блискучих та прозорих поверхонь, полірованих металів тощо.

ХЕПЕНІНГ (англ. happening - випадок, подія) - жанр у мистецтві модернізму, один з модерністських, авангардистських напрямів театрального мистецтва, близький до «театру абсурду, сценічний різновид *поп-арту*, що виник наприкінці 50-х років ХХ ст. у США.

ХЕРУВИМ – другий після Серафіма чин духовної ієрархії (із дев'яти). Як і Серафіми, Х. зображується з крилами. Х. – символ божественної слави.

ХРАМ — узагальнене означення сакральних (священних) будівель для відправлення культу. У кожній релігії Х. має окрему назву: у християнстві — собор, церква, костел, кірха; в ісламі — мечеть; в іудаїзмі — синагога; у буддизмі єдиної назви немає.

ХРАМОВА АРХІТЕКТУРА — споруди, пов'язані з релігією, з богослужінням, з церквою; та, що належить церкві.

ХРЕСТ – у стародавніх культурах Сходу, Передньої Азії, Єгипту та Африки - магічний знак у вигляді двох ліній, що перетинаються між собою під прямим кутом, - символ життя, чотирьох стихій або життєдайних сил (сонця, вогню, вітру та води). Нового значення Х. набуває у християнському мистецтві, де поєднується стародавня символіка Х. із символом страждання, розп'яття та воскресіння Ісуса Христом.

ХРЕСТОЦВІТ – в архітектурі готичного стилю декоративне завершення шпилю у вигляді пуп'янка квітки із хрестоподібно розміщеними пелюстками, симетричними стосовно центральної осі; разом з краббами характерний елемент «пломенючої готики».

ХРИЗМА – один із стародавніх символів християнства – зображення золотого, сяючого хреста.

ХРИСТІЯНСТВО — найчисленніша світова релігія, що з'явилась в ІІІ ст. у східних провінціях Римської імперії внаслідок злиття і взаємопроникнення ідей ряду месіанських сект іудаїзму. Згідно з християнським вченням засновником нової релігії є Ісус Христос — Син

Божий, який з волі Бога-Отця зійшов з небес на Землю, олюднився через народження його Дівою Марією, дав людям заповіді Нового Завіту, прийняв страждальницьку смерть з метою спокути первородного гріха, воскрес і вознісся на небо і ще раз має прийти у світ для здійснення страшного суду. В Україну Х. приніс князь Володимир у 988 р.

ХУДОЖНЕ КОНСТРУЮВАННЯ – особливий вид проектної діяльності, об'єктами котрого є вироби промислового та побутового призначення, що виготовляються порівняно великими серіями промисловим способом.

ХУДОЖНЕ РЕМЕСЛО – один із компонентів творчого процесу митця; робота, що виконується вручну, у матеріалі; також галузь художньої діяльності, що заснована повністю на ручній роботі з матеріалом: прикладне народне мистецтво, художня обробка матеріалів.

ХУДОЖНЕ СКЛО – штучно виготовлене аморфне тіло. Для виготовлення художніх виробів застосовують здебільшого вапняно-натрієве, вапняно-калійно-натрієве та свинцево-калієве скло.

ХУДОЖНІ ПРОМИСЛИ – масове виробництво декоративно-прикладних художніх виробів, виконаних за ескізами та оригіналами митців. До галузей Х.п. належать художньо-текстильне виробництво, керамічне, складувне, килимарське тощо.

ХУДОЖНІЙ МЕТОД – система принципів, конкретних закономірностей способу пошуку, відбору та узагальнення художнього матеріалу, що виражає спрямованість мислення та професійну діяльність митця на певному історичному етапі розвитку мистецтва.

ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ – специфічна, властива мистецтву форма відображення дійсності, що виявляє загальне через конкретне, індивідуальне, що виникає у творчому процесі митця і втілюється в матеріальній формі або у музичних, хореографічних, літературних образах.

ХУДОЖНІСТЬ — це складне поєднання творчих і професійних якостей, які визначають кінцевий результат праці творця в мистецтві. Х. пов'язана з творчою свободою, оригінальністю, смаком, почуттям міри автора у висвітленні теми.

ХУДОЖНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ, ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ – найзагальніше поняття на означення творчої активності людини (як розумової, інтелектуальної, так і матеріально-практичної), спрямоване на створення художніх образів у будь-якій формі. Х.д. – частина культури, спосіб Х.д. – мистецтво (естетика, естетична діяльність).

ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА – діяльність спрямована на створення, розповсюдження, популяризацію, збереження, вивчення та реставрацію художніх творів.

ХУДОЖНЯ МОВА — сукупність правил і знакових систем, за допомогою яких твориться й передається інформація у мистецтві.

ХУДОЖНЯ ОБРОБКА ДЕРЕВА – найдавніший вид декоративно-прикладного мистецтва – виготовлення оригінальних виробів з дерева. За формотворчими техніками художнє деревообробництво поділяється на відповідні галузі: бондарство, токарство, столярство та декоративне різьблення, вощення, інтарсія, лакування, маркетрі, моріння, полірування, розпис тощо.

ХУДОЖНЯ ОБРОБКА КАМЕНЮ – різновид скульптурного мистецтва – від монументального до дрібної пластики, твори котрого виконуються з природного каменю та мінералів (граніт, туф, гарбо, вапняк, сланець, алебастр, діаманти, корунд, опал, топаз, берил тощо).

ХУДОЖНЯ ОБРОБКА КЕРАМІКИ – до кераміки належать: кам'яна маса, майоліка, м'яка порцеляна, порцеляна, фаянс, шамот, що оброблюються способами *глазурування, розписом, декальманією, лоцання, сграфіто, ліплення, відливання.*

ХУДОЖНЯ ОБРОБКА КІСТКИ ТА РОГУ – один із найдавніших видів декоративно-прикладного мистецтва. Протягом тисячоліть художні вироби з цих матеріалів були незамінні у різноманітних галузях людської діяльності.

ХУДОЖНЯ ОБРОБКА ШКІРИ – вид декоративно-прикладного мистецтва, що специфічними прийомами формотворення та оздоблення утворює чимало естетично досконалих побутових та декоративних виробів.

ХУДОЖНЯ САМОДІЯЛЬНІСТЬ — сукупність форм непрофесійної, аматорської творчості в галузі мистецтва. Основне завдання Х. с. — залучення людини до світу художніх цінностей, всебічний гармонійний розвиток її як особистості творчого (а не споживацького) типу.

ХУДОЖНЯ СВІДОМІСТЬ, МИСЛЕННЯ – частина художньої діяльності, що проходить уявно – логічно та інтуїтивно. Х.с. умовно відокремлюється від іншого компоненту творчого процесу – художнього ремесла, тому що має свою специфіку. Пов'язана з уявою, уявленням та фантазією.

ХУТОРЯНСТВО — інтелектуальна течія в Україні XIX–XX ст., в центрі якої — критика урбаністичної цивілізації.

Ц

ЦЕРКОВНА МУЗИКА – музика, що супроводжує церковну службу. У своєму розвитку Ц.м. пройшла такі етапи: 1. Музика ранньохристиянської церкви. 2. Музика католицької церкви. 3. Музика протестантської церкви. 4. Російська церковна музика.

ЦИРІВКА – у давньоруському іконописі пристосування у вигляді затупленої голки, вправленої у дерев'яний держачок. Застосовується для переведення малюнків на вироби, а також для продавлювання малюнка орнаменту по золоту на іконі.

Ч

ЧАСОСЛОВ — православна церковна книга, яка містить тексти для щоденних богослужінь та молитов. У давніх школах Ч. використовували під час навчання грамоти.

Ш

ШАМАНСТВО — форма первісної релігії, найкраще досліджена у сибірських народів; головною рисою Ш. є віра, що шаман (чарівникзнахар), завдяки вмінню зав'язувати контакт з духами, володіє надприродною силою впливу на дійсність.

Щ

ЩЕДРІВКА — українська народна обрядово-звичаєва пісня, яка виконується під Новий рік.

Я

ЯЗИЧНИЦТВО — сучасна наукова назва давньої релігії, що існувала до прийняття світових релігій у всіх народів. Поняття Я. охоплює широкий спектр вірувань народу з найдавніших часів.

ЯРИЛО — божество у слов'янській міфології, пов'язане з родючістю; культ Я. супроводжувався карнавальними іграми, танцями.

ЯРОСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ (МУДРИЙ) (978–1054) — київський князь з 1019 р. Після смерті Володимира (1015 р.) боровся за престол з братом Святополком, відвоював Червенські міста у Польщі, розгромив печенігів (1036 р.). Зміцнив міжнародні зв'язки Русі за допомогою династичних шлюбів. Уклав перший на Русі збірник законів «Руська правда». За його правління почалося літописання, збудовано Софійський собор, Золоті ворота у Києві.

Основна література

1. Греченко В., Чорний І., Кушнерук В., Режко В. Історія світової та української культури. – К.: Літера ЛТД, 2006. – 464 с.
2. Іваницький Український музичний фольклор / Підручник для вищих навчальних закладів. – Вінниця: «Нова книга», 2004. – 320 с.
3. Клімова Л. Образотворче мистецтво. 5-11 кл. / Наочний довідник. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2007. – 112 с.
4. Кондратова Л. Художня культура. 10 клас: Методичний посібник. – Х.: Вид. група «Основа», 2010. – 254 с.
5. Куркіна С. Термінологічний словник-довідник з художньої культури. – Кропивницький. – 2020. – 262 с.
6. Трач С. Художня культура. Альбом посібник. 10 клас. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 64 с.
7. Кордон М. Українська та зарубіжна культура: Підручник. – Київ: Центр учбової літератури, 2007. – 576 с.
8. Масол Л. Календарно-тематичне планування курсу «Художня культура». – К.: Мистецтво та освіта, 2005. – 112 с.
9. Масол Л., Ничкало С, Веселовська Г., Онищенко О. Художня культура України / Навчальний посібник. – К.: «Вища школа», 2006. – 239 с.
10. Меднікова Г. Українська і зарубіжна культура ХХ століття: Навч. посіб. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. – 214 с.
11. Українська художня культура: Навч. посіб / За ред. І. Ляшенка. – К.: Либідь, 1996. – 416 с.
12. Щолокова О. Методика викладання світової художньої культури: Підручник. – К.: Вид-во НПУ імені М. Драгоманова, 2007. – 194 с.
13. Пасічний А. Образотворче мистецтво. Словник-довідник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 216 с.
14. Юцевич Ю. Музика. Словник-довідник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 352 с.
15. Куркіна С.В. Методичні рекомендації до вивчення курсу «Світова художня культура з методикою викладання» для студентів мистецького факультету педагогічного університету – Кіровоград: ФОП Александрова М.В., 2011. – 90 с.
16. Лекції з історії світової та вітчизняної культури. Навчальний посібник / за ред. А.В. Яртіся. – Львів.: Світ. – 2005. – 568 с.
17. Наливайко Д. С. Искусство: направления, течения, стили. Монография. – К., Мистецтво. – 1980. – 288 с.
18. Художня культура світу: Європейський культурний регіон. Навч. посіб. / Н.Є. Миропольська, Е.В. Белкіна, Л.М. Масол, О.І. Онищенко. – К.: Вища школа. – 2001. – 191 с.
19. Художня культура України: навч. посібник для загальноосвіт. навч. закл. України / Л. М. Масол та ін.; Ін-т пробл. виховання АПН України. - К. : Вища школа, 2006. - 240 с.
20. Історія української художньої культури: підруч. для студ. вищ. навч. закл.

- мистецтва і культури / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська ; Харківська держ. академія культури. - Х. : ХДАК, 1999. - 194 с.
21. Українське мистецтво ХХ століття: ідеї, явища, персоналії: збірник статей / Р. Яців ; НАН України, Інститут народознавства. - Львів, 2006. - 351 с.

Художня література

1. Г. Сковорода «Сад божественних пісень»
2. Козацькі думи, балади
3. І. Котляревський «Енеїда», «Наталка Полтавка», «Москаль-чарівник»
4. М. Гоголь «Тарас Бульба», «Вечера на хуторі близ Диканьки»
5. Т. Шевченко «Кобзар», «Наймичка», «Катерина», поезії
6. І. Франко «Захар Беркут», поезії
7. Леся Українка «Лісова пісня», поезії
8. І. Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я», «Микола Джеря», «Маруся Богуславка»
9. П. Мирний «Хіба ревуть воли як ясла повні», «Лимерівна», «Повія»
10. М. Вовчок «Інститутка», «Кармелюк», «Маруся»
11. М. Коцюбинський «Тіні забутих предків»
12. Г. Квітка-Основ'яненко «Пан Халявський», «Сватання на Гончарівці», «Шельменко-денщик», «Сто тисяч»
13. М. Старицький «За двома зайцями»,
14. О. Кобилянська «Земля», «Царівна», «Природа»
15. В. Винниченко «Чорна пантера, білий ведмідь»
16. І. Карпенко-Карий «Хазяїн», «Мартин Боруля», «Сава Чалий», «Наймичка»
17. М. Старицький «За двома зайцями», «Циганка Аза»
18. В. Підмогильний «В епідемічному бараці»
19. поезії В. Сосюри, П. Тичини, М. Рильського, М. Хвильового, М. Зерова, Г. Косинки

Кінострічки, що рекомендуються до перегляду

- «Зачарована Десна», «Поема про море», «Мати» - реж. О. Довженко
- «Тіні забутих предків», «Захар Беркут», «Білий птах з чорною відмітиною» - реж. С. Параджанов
- «Вавілон – ХХ», «Така тепла така пізня осінь» - реж. І. Миколайчук
- «Пропала грамота», «Анничка» - реж. Б. Івченко
- «Сон» - реж. В. Денисенко
- «Комісар» - реж. О. Аскольдов
- «Ати-бати, йшли солдати», «В бій ідуть тільки «старики» - реж. Л. Биков

Сніжана Віталіївна Куркіна

**Навчально-методичний посібник з курсу
«Художня культура України» для студентів
мистецьких й музично–педагогічних факультетів педагогічних
університетів**

Формат 60x84^{1/16}. Папір офсетний. Друк різнограф.
Умовн.–друк. арк. 3,95. Наклад 100 прим. Зам. № 2613.

ФОП Александрова М.В.

Свідоцтво про реєстрацію серія В 01 № 503112
м. Кіровоград, вул. Пашутінська, 12, оф. 4,
тел.: (0522) 24–86–34, факс: (0522) 27–02–24.
www.avangard.kr.ua, e-mail: info@avangard.kr.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія КГ № 009 від 11 березня 2010 р.